

FŐDI Violetta

joghallgató

PTE ÁJK, Jogtörténeti Diákkör

DOI: 10.15170/DIKE.2021.05.02.12

**Az erőszakos közösülés és a kapcsolódó bűncselekmények dogmatikai alapkérdései az
1878-1989 közötti időszakban és szabályozási előzményei**

***Basic Dogmatic Issues of Forced Sexual Intercourse and Related Crimes in the Period
between 1878–1989 and Their Regulatory Backgrounds***

The legal situation of women has undergone many changes during the history; therefore, it is an extremely interesting topic and it is suitable for extensive research. The examination of said topic should be started from the entry into force of the first Hungarian penal code, the Csemegi Code (1878). The sacrament of marriage and the dignity of women received special protection in this period, since the protected legal interest of these crimes is primarily the woman's interest, which required legal protection, to have a disposal of her sexual life. Over time, however, morals began to loosen, the social perception changed, and divorce became possible, therefore the Act V of 1961 and the Act IV of 1978 on the Criminal Code judged sexual offenses from a different perspective. In what follows, I want to focus on forced sexual intercourse and some of the crimes associated with it.

Keywords: *Csemegi Code, Act V of 1878, Act V of 1961, Act IV of 1978, dignity of women, sexual offenses, forced sexual intercourse*

1. Bevezetés

Az emberi méltóság egyik megnyilvánulása a nemi szabadság. Az ellene elkövetett támadások a sértettben rendkívül későn gyógyuló lelki traumákat, a cselekményről tudomást szerzőkben pedig az erkölcsi felháborodás és elítélés nagyon magas fokát váltják ki. Mivel a napjainkban is uralkodó felfogás egyértelműen hirdeti a nemi élet kényszermentességének elvét, ezért társadalmunk elvárja a nemi kapcsolat érzelmileg megalapozott voltát.¹

A szexuális magatartások morális értékelése, vagyis annak meghatározása, hogy melyik szexuális viselkedés erkölcsös és melyik tilalmazott, nagymértékben függ az adott kortól, kultúrától, továbbá az uralkodó erkölcsi normarendszer megítélésétől is. A közgondolkodás és a normatív szabályozás differenciái ellenére a szexuális erőszak régóta és univerzálisan tilalmazott cselekmény.²

¹ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar büntetőjog. Különös rész 169–171.

² BORBÍRÓ – GÖNCZÖL – KEREZSI – LÉVAY, Kriminológia 575.

2. Az erőszakos közöszülés szabályozása Szent Istvántól a Csemegi-kódexig

Az *Árpád*-házi királyok idejében keletkezett törvények, dekrétumok a szemérem elleni bűncselekmények közül ismerték a paráznaságot, a nemi erőszakot, a nőrablást és a házasságtörést. Szent István uralkodása alatt a nemi erőszakot önálló bűncselekményként nem büntették, mivel azt csupán a házasság kikényszerítésére szolgáló „*eszköznek*” tekintették. *Szent László* törvénye a nemi erőszakot rendkívül szigorúan büntette, hiszen e büntett elkövetője halállal fizetett bűnéért. A bűncselekmény passzív alanya lehetett hajadon, illetve asszony is.³

Az első magyarországi jogkönyv, a 14. század közepére elkészült *Ars Notaria* egyik, a bajvívást elrendelő formulájához kapcsolódva egy erőszakos közöszülés iránti per lehetséges befejezésének mintája tűnik fel, amihez a szerkesztő azt a kommentárt fűzte, hogy e büntett esetében két úton lehet perelni: „*valamikor büntető úton, és valamikor pedig magánjogi úton, és valamikor vérontás büntetésre, és valamikor pénzbüntetésre*”. Előbbi pert világi, utóbbit viszont egyházi bíróság előtt kellett elindítani.⁴ Ebből kiderül, hogy erőszakos közöszülés miatt az elkövető halálbüntetéssel (*effusio sanguinis*) bűnhődött a világi bíróság által hozott ítélettel. A jogkönyv a szentszék előtt folyó magánjogi per kapcsán csak házasságban nem élő (hajadon) nőre vonatkozóan magyarázott. Ha a felek, ebben az esetben az elkövető és a nő férfi rokona, fivére nem tudtak egyezsége jutni, de tanúkkal igazolható volt, hogy a megperlett valószínűleg meg a terhére rótt cselekményt, akkor az eljáró bíróság – határozatával – feleségül adta a meggyalázott nőt meggyalázójához. Ebben az esetben a férj rokonainak kezességét kellett vállalni azért, hogy a férj nem bántalmazza feleségét, és nem tör az életére.⁵

A nemi erkölcs elleni bűncselekményekre *II. Ulászló* 1514. évi dekrétumáig nem született törvényi rendelkezés. Ugyanakkor Buda város jogkönyve, illetve más szabad királyi városok jogszabálygyűjteményei tartalmaztak e bűncselekményekre vonatkozó rendszabásokat már korábban is. A budai jogra támaszkodó tárnoki jog a korábbi szabályozáshoz hasonlóan szintén halállal büntette az erőszakos közöszülés tetteseit, azonban kategorizálta azokat a szüzek, a jámbor és erényes asszonyok, valamint a prostituáltak sérelmére elkövetett erőszakos közöszülés szempontjából.⁶

Az erőszakos közöszülés tilalmát a *Dózsa*-féle parasztfelkelés során elkövetett nagy számú erőszaktevés miatt az 1514. évi 47. tc. rögzítette ismét a sértett rendi állásra tekintettel.⁷ A törvénycikk értelmében, ha a bűncselekményt nemes nő sérelmére követték el, minősített halálbüntetésnek volt helye. Ám efféle büntetés kiszabására sor kerülhetett abban az esetben is, ha valaki serdületlen lányt, vagy éppen a rokonát erőszakolta meg. A cselekmény miatt nemcsak az elkövető bűnhődött halállal, hanem annak hozzátartozói is.⁸

Werbőczy István Tripartituma a hűtlenség esetei között sorolta fel a vérfertőzést és a mostohaanyán elkövetett nemi erőszakot.⁹ *II. Lajos* 1522. évi dekrétuma az egyház elleni, és a nőkon

³ MERÉNYI, A szexuális erőszak 113–114.

⁴ BÉLI, Városi szokásjog az *Ars Notaria* alapján 134., 136.

⁵ BÉLI, Városi szokásjog az *Ars Notaria* alapján 135.

⁶ MERÉNYI, A szexuális erőszak 115–116.

⁷ MERÉNYI, A szexuális erőszak 116–117.

⁸ BÉLI, Magyar jogtörténet. A tradicionális jog 203.

⁹ MEZEY, A Hármaskönyv büntetőjoga 73.

elkövetett erőszakról szólt, ami minden esetben halált szabott ki büntetést gyanánt.¹⁰ Az ítélezési gyakorlatban kiemelkedő jelentőségű jogkönyv, a *III. Ferdinándnak* Alsó-Ausztria számára kiadott, *Kollonich Lipót* esztergomi érsek által latinra fordított büntető rendtartása, ami Magyarországon legtöbbszörre *Praxis Criminalis*, néven, emellett *Praxis Criminalis Josephinaként*, *Praxis Criminalis Kollonichianaként*, illetve, *III. Károly* után, *Praxis Criminalis Carolinaként* is hivatkozva vált nem nemesek ügyeiben a büntető szokásjog egyik meghatározó forrásává.¹¹ A *Praxis Criminalis* 75. cikkulusa rendelkezett az erőszakos közönségről (*De coactione ad libidem*): „*Aki tisztességes hajadont, özvegyet, avagy férjes nőt erőszakkal és annak akarata ellenére nemi érintkezésre kényszerít, erőszakos közönség bűncselekményét követi el*”.¹² A büntett rendes büntetése pallos általi fővétel volt. Súlyosító körülménynek értékelte a rendtartás, ha a büntettet serdületlen leány sérelmére követték el, ha a szülők helyett a gyermeket felügyelő személy, ha vérrokon, ha hatósági személy vagy gyám valósította meg, továbbá, ha az elkövető urának leánya vagy felesége sérelmére vitte végbe tettét. Ezzel szemben enyhítő körülménynek értékelte a rendtartás, ha a „megerőszakolt” maga magát szabadította ki, vagy mások szabadították meg, ami bizonyára azt feltételezte, hogy a közönség nem valósult meg. Enyhítő körülmény volt emellett, ha a támadó hajadont vagy asszonyt csak azért fogott le, mert az akaratának ellenszegült, ha nem valósult meg teljesen a büntett, vagyis, ha a nemi érintkezés (közönség) megghiúsult, ha az erőszakos közönséget megvalósító azt vallotta, hogy a megerőszakolt ajándékot fogadott el tőle, viszont a sértett ezt tagadta. Ezekben az esetekben a jogkönyv vesszőzést, illetve a tartomány területéről történő kitiltást rendelt, ami Magyarországra adaptálva a megyével feleltethető meg.¹³

A *Praxis Criminalis* a városokban is alkalmazták, ahogy Buda és Pest bírósági gyakorlata is igazolja. *Bónis György* az adatok csekély számából arra jutott, hogy erőszakos közönség (továbbá a vérfertőzés és a természet elleni fajtalanság) viszonylag ritkán fordult elő.¹⁴ Két általa közölt eset sértettjei egészen fiatal lányok voltak, azonban az erőszakot, illetve a 12 éves leánygyermek esetében a közönség megtörténtét sem találták bizonyítottnak. A 14 éves lány esetében komplikáltabb volt az ügy, ugyanis az elkövető nemcsak nő férfi volt, hanem a sértett mostohaapja, és az erőszakos közönség mellett fajtalankodás miatt is gyanúba keveredett. Végül „*csak kiskorú lánnyal hátulról végzett közönségért*” büntették meg, a *Praxis Criminalis*-ban foglaltakhoz képest meglehetősen enyhén, 100 dukátra.¹⁵ Bónis egy kirívó esetet említett csupán, aminek ítélete sajnos nem maradt fent. *Scheibelhofer Jakab* szolga azzal rémített meg egy polgár házaspárt, hogy jönnek a kurucok. Ennek következtében a férj elbújt, mialatt *Scheibelhofer* rátámadt az asszonyra, és megfenyegette, hogy ha nem áll kötélnek 15–20 kuruc megy majd végig rajta. Miután a közönség megtörtént, az elkövető még ki is fosztotta a házaspárt.¹⁶

¹⁰ MERÉNYI, A szexuális erőszak 117.

¹¹ BÉLI – KAJTÁR, Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jobban a 18. században 29–34., BÉLI – KAJTÁR, Österreichisches Strafrecht in Ungarn 327–332; BÉLI, Der Einfluss des deutschen Rechts auf die ungarische Strafpraxis 105–109.

¹² EDVI ILLÉS, A büntetőjog kodifikációjának első kísérletei Magyarországon 25.

¹³ EDVI ILLÉS, A büntetőjog kodifikációjának első kísérletei Magyarországon 25.

¹⁴ BÓNIS, Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 143–144.

¹⁵ BÓNIS, Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 143–144.

¹⁶ BÓNIS, Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 144.

Az 1790–91. évi országgyűlés kezdeményezése folytán hazánkban megélénkült a kodifikációs tevékenység a korszak nézeteinek megfelelő büntető törvénykönyv kidolgozására. E kezdeményezés eredményeképpen született meg az 1795. évi magyar büntetőtörvénykönyv-tervezet, melyben fellelhetőek voltak a felvilágosodás eszméi.¹⁷ A szakirodalomban általánosan elfogadott az a tény, hogy e tervezet volt az első modernnek tekinthető magyar büntetőkódex-tervezet, hiszen mindenben megfelelt a modern kodifikációs követelményeknek.¹⁸

A tervezet jelentőségének megfelelően foglalkozott a szemérem elleni bűncselekményekkel. E bűncselekményeket részben a polgárok javait, vagyonát és szabadságát veszélyeztető, részben pedig az erkölcsök megrontására irányuló bűntettek között szabályozta. Az erőszakos közöszlés vonatkozásában egy új vonás volt megfigyelhető, miszerint a bűncselekmény sértettje lehetett nem tisztességes nő, szajha, valamint férfi is. Erőszakosnak minősült a nemi aktus akkor is, ha őrlő, részeg, elmebeteg vagy gyengeelméjű személyek sérelmére követték el. Jól kivehető tehát, hogy a tervezet általában védte az embernek azt az alapvető jogát, hogy legszemélyesebb érzéseiről, illetve testéről maga rendelkezessen.¹⁹

Az erőszakos közöszlés lehetséges elkövetési módjait tekintve nem feltétlenül kellett a szó szoros értelmében vett erőszaknak megvalósulnia. A hangsúly azon volt, hogy az aktus a nő akarata ellenére történik. Azonban elvárták a sértett nőtől, hogy ellenállást tanúsítson, vagy legalább hangos tiltakozással, kiáltozással védje magát. Bár a tervezet abban az esetben sem zárta ki az erőszak megvalósulását, ha a sértett csak eleinte küzdött az erőszakkal szemben, azonban később, amikor az elkövető az ellenállását már legyűrte, fizikailag is elgyengült és nem próbálta tovább védeni magát.²⁰ Egyes esetekben a körülmények mérlegelése alapján azt is elfogadhatónak tartották, ha a nő csak azt követően fordult bírósághoz az elkövetővel szemben, amikor a bűncselekményből fogant gyermek megszületett. Az előbbi rendelkezésből jól kivehető tehát, hogy a kereset benyújtásának időbeli korlátai nem voltak. *Hajdu Lajos* ezt a korszakban érvényesülő és a tervezetben érvényre jutó humánusabb felfogásnak tulajdonítja. Fontos megemlíteni, hogy a magyar büntetőjog-történetben először kötötték e bűntettek elkövetőjének üldözhetőségét magánindítványhoz.²¹

Noha az 1795. tervezet elkészült, a gyakorlatot egyáltalán nem ez határozta meg. A ténylegesen érvényesülő büntetőjognak sokkal inkább hű tükrét adják a korszakban készült büntetőjogi kézikönyvek. A 19. század első feléig keletkezett büntetőjogi munkák közül *Vuchetich Máttyás Institutiones iuris criminalis Hungarici* címmel Budán, 1819 megjelent tankönyve a legjelentősebb, amiben a korábbi magyar írók munkáinak alapos ismerőjeként és külföldi megoldásokra kitekintéssel foglalta össze a legfontosabb büntető anyagi jogi és eljárási ismerőket. *Vuchetich* az erőszakos közöszlést ama magánbűncselekmények körében tárgyalta, „*amelyek az ember veleszületett jogait sértik*”. Ezzel szemben a paráznaságot, prostitúciót, a „*nem önkéntes paráznaságot*”, az ágyasságot, a vérfertőzést, a természet elleni fajtalanságot, a kerítést a test bűnei között fejtegette.

¹⁷ CSIZMADIA – KOVÁCS – ASZTALOS, Magyar állam- és jogtörténet 259.

¹⁸ BALOGH, A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei 9.

¹⁹ HAJDU, Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet 343.

²⁰ HAJDU, Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet 343.

²¹ HAJDU, Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet 343.

Az erőszakos paráznaságot, megbecstelenítést úgy határozták meg, hogy „*az mindenféle erőszakkal és kényszerítéssel tisztességes nőn elkövetett tiltott közösülés.*”

Vuchetich művében megfigyelhető, hogy – ellentétben az 1795-ös tervvel – az erőszakos közösülés sértettje kizárólag olyan tisztességes leány lehet, aki „*a cselekedeteivel mind ez ideig nem nyilvánított ki olyasmit, hogy a testével megkülönböztetés nélkül akarna szolgálni, vagyis olyan, akiben meglenne a szándék, hogy a kéjvágy kielégítésének céljait szolgálja*”, tekintettel arra a tényre, hogy a bűncselekmény jogi tárgya a test sérthetatlensége és a testünkkel való szabad rendelkezés joga. A kéjő ezen esetekben nem személyként, hanem tárgyként viselkedik. A sértett életkora nem bírt relevanciával, azonban, ha ő fiú volt, akkor a büntett a természetellenes fajtalanság bűncselekmény fogalma alá esett.²²

A bűncselekmény megvalósításához szükséges erőszak lehetett akaratot megtörő, lenyűgöző, vagy akaratot hajlító. Befejezettségéhez – szemben a későbbiekben vizsgált Deák-féle javaslattal – szükséges volt az ondó mag bevitele a sértett hüvelyébe. Elkövetője kizárólag férfi lehetett.²³

A bírói gyakorlat szerint Szent László II. D IV. törvénycikk 36. cikke alapján a lányok és asszonyok „*megerőszkolóra*” halálbüntetést rendel, tekintet nélkül rangjukra, méltóságukra, vagyoni állapotukra. A falusi elkövetőkre a becstelenség, vagy az örökös szolgaság terhe várt.²⁴ Abban az esetben, ha a közösülés öntudatlan, akaratnyilvánításra, vagy védekezésre képtelen állapotban történt, a bűncselekmény büntetése a bíró ítéletére volt bízva.²⁵

Szlemenics 1817-ben Pozsonyban jelentette meg az *Elementa juris criminalis hungarici* című művét, amelyet később magyarul is kiadott Fenyítő törvényszéki magyar törvény címen. Noha célja az oktatás, illetve a hallgatóság könnyebb felkészülésének elősegítése volt, a munka hiteles összefoglalója a korabeli büntetőjognak.²⁶

„200. § *A ki valamely nőt tetteles erőszakkal vagy a 73. § d) pontjában körülírt fenyegetéssel arra kényszerített, hogy vele házasságon kívül közösködjék: büntetetté fog, s ha az erőszakos közösködést bevégezte, büntetése hat évi rabságig terjedhet –; sőt ha tettét oly személyen követte el, a ki még korának tizennegyedik évét meg nem haladta, vagy olyanon, kivel szülei, gyermeki vagy testvéri viszonyban állott, büntetése tíz évi rabságig emelhetik.*”²⁷

E mű értelmében erőszakos közösülés „*az a gonosz tett, mellyel valamely nőszemély komoly és álhatalos ellentállása mellett erőszakkal testi közösködéssel kényszerítették*”. A bűncselekmény megkövetelte a komoly ellenállást, hiszen ennek hiányában a közösülés nem tekinthető erőszakosnak. Továbbá szükséges volt, hogy a fenyegetés a személy életének, vagy annak családtagjai ellen irányuljon. Amennyiben az elkövető a sértettet hitegetéssel, ígéretekkel vette rá a közösülésre, az erőszakos közösködés büntetése nem volt megállapítható.²⁸

Hasonlóan büntették azt a személyt is, aki a sértettet a közösülés célzatával ellenállásra képtelen állapotba helyezte. Ha a sértett a közösülés következtében életét veszítette, az elkövető

²² VUCHETICH, A magyar büntetőjog rendszere 317.

²³ VUCHETICH, A magyar büntetőjog rendszere 317.

²⁴ VUCHETICH, A magyar büntetőjog rendszere 319.

²⁵ VUCHETICH, A magyar büntetőjog rendszere 360.

²⁶ NÁNÁSI, A magyar jogtudomány első akadémikusa 35.

²⁷ SZLEMENICS, A magyar Fenyítő Törvény 172.

²⁸ SZLEMENICS, A magyar Fenyítő Törvény 170.

gyilkosként felelt.²⁹ Abban az esetben, amikor az elkövető a sértettet teherbe ejtette, a gyermeket köteles volt eltartani, a házasság ígérete által megejtetett lányt feleségül venni, vagy számára házastársi jutalmat adni.³⁰

Az 1843. évi büntető törvénykönyv-javaslat XVIII. fejezetének 200. §-a a cselekményt erőszakos nemi közösködésnek nevezi.³¹ Hasonlóan az 1795-ös tervezethez, passzív alany szempontjából nem tett különbséget tisztességes és nem tisztességes nő között, viszont azt mindenféleképpen „*nőszemély*”-ként határozta meg, ebből kifolyólag a férfit nem sorolta a lehetséges sértettek körébe. Kivételt képez azonban az elkövető felesége a házassági viszonyra tekintettel, hiszen a javaslat csak a házasságon kívüli erőszakos közösködést szabályozta, a házastársi viszonyból fakadóan a nőnek pedig kötelessége volt férjével hálania.³²

Ami az erőszakot illeti, a bűncselekmény célzata a nőnek erőszakkal vagy fenyegetéssel való kényszerítése a házasságon kívüli nemi közösködésre. Az erőszak foka nincs meghatározva. A fenyegetés útján kieroszakolt nemi közösködést csak akkor rendelte volna büntetni, ha a fenyegetés olyan mértékű volt, amely alkalmas arra, hogy a fenyegetettben saját vagy jelenlevő hozzátartozójának életét, testi épségét veszélyeztető súlyos testi sértés közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet keltsen. Tehát nem büntetendő a fenyegetés, ha az a nő jelen nem levő hozzátartozójára vonatkozik, és nem büntetendő akkor sem, ha nem az élet és nem a testi épség ellen irányul, hanem más javak ellen. Az erőszakkal azonosítja a törvényjavaslat azt a cselekményt, melynek értelmében a tettes valamely nő öntudatlan, akaratnyilvánításra, vagy védekezésre képtelen állapotát használja fel, akár ő idézte elő azt az állapotot, akár nem.³³

A büntetési tételeket tekintve a javaslat főszabály szerint szabadságvesztéssel szankcionálta a tettet, ám ez a büntetés súlyosbodott, ha a bűncselekményt olyan személy ellen követték el, aki tizennegyedik életévét nem töltötte be, vagy akivel a tettes gyermeki, testvéri, illetve szülői kapcsolatban állt. Mindemelllett – ahogy már *Szent István* korában is jelen volt – ismét megjelent a kártérítés, melyet a sértett követelhetett az elkövetővel szemben.³⁴ A javaslat a közösködést akkor tekintette befejezettnek, midőn a nemi szervek „*valósággal egyesítettettek*”. A szabályozás a bűncselekmény kísérleti stádiumára is kiterjedt, melyet a bevégzett bűncselekmény esetében kiszabható maximális büntetés feléig terjedő mértékben büntetett. Lehetővé tette továbbá, a javaslat a halmazati büntetés kiszabását is, ha az elkövető az erőszakos közösködés elkövetése vagy annak megkísérlése során a sértettnek súlyos testi sértést is okozott. Ha a szexuális cselekmény következtében a sértett életét veszítette, az elkövető gyilkosként felelt tettéért. A *Deák*-féle javaslat az erőszakos közösködés büntethetőségét – eltekintve a legsúlyosabb esetektől – magánindítványhoz kötötte.³⁵

²⁹ SZLEMENICS, A magyar Fenyítő Törvény 173.

³⁰ SZLEMENICS, A magyar Fenyítő Törvény 171.

³¹ FAYER, AZ 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye 56.

³² PAULER, Büntetőjogtan I. 94–101.

³³ PAULER, A magyar büntetőjog kézikönyve II. 238.

³⁴ CZEBE, Az erőszakos nemi deliktumok szabályozásának történeti aspektusai 3.

³⁵ CZEBE, Az erőszakos nemi deliktumok szabályozásának történeti aspektusai 4.

3. Az erőszakos közöszülés szabályozása 1878 és 1989 között

Az erőszakos közöszülés bűncselekményének szabályozásában jelentős újításokat figyelhetünk meg a vizsgált bő egy évszázad során. Mind az elkövetési magatartás, mind az elkövetők, illetve a sértettek köre rendkívül fontos a bűncselekmény kapcsán, hiszen, ha ezek közül akár egyikben is változás történik, akkor már a cselekmény a szemérem elleni erőszak, vagy a megrontás tényállásában foglaltakat meríti ki. A következőkben nem a kor egyes büntető törvénykönyveit fogom időrendben vizsgálni, hanem a dogmatikai csomópontok szerint haladok.

3.1. Törvényi tényállás

A vizsgálódás kiindulási pontja, hogy az egyes korszakokban hogyan rögzítették a törvények az erőszakos közöszülést. A definiálások közötti hasonlóságok és különbségek már az egyes törvényi tényállások egymás mellé helyezéséből is jól kitűnnek, és választ adnak arra, hogyan változtak a bűncselekmény egyes fogalmi elemei.

A Csemegi-kódex (1878. évi V. tc.) a következőképp rendelkezik: „232. § *Erőszakos nemi közöszülés bűntettét követi el, és tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő: 1. a ki valamely nőt nemi erőszakkal, vagy fenyegetéssel arra kényszeríti: hogy vele házasságon kívül nemileg közöszüljön; 2. a ki valamely nőt nemi erőszakkal, - vagy akarata nyilvánítására, vagy védelmére tehetetlen állapotát arra használja fel, hogy vele házasságon kívül nemileg közöszüljön; akár ő idézte elő azon állapotát, akár nem.*” Az 1961. évi V. törvényben a bűncselekmény elnevezése szintén erőszakos nemi közöszülés, tényállása a következő: „276. § (1) *Aki nőt házassági életközösségen kívül erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közöszülésre kényszeríti, úgyisint, aki a nőnek védelemre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát közöszülésre használja fel, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*” Az 1978. évi IV. törvény a bűncselekmény meghatározása tekintetében alig tér el az 1961. évi Btk.-ban megfogalmazottaktól: „197. § (1) *Aki nőt házassági életközösségen kívül erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel közöszülésre kényszeríti, vagy a nő védekezésére, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát közöszülésre használja fel, bűntettet követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

Az utóbbi két tényállásnál szembevetendő az a különbség, hogy az 1978-as Btk. kifejezetten bűntetről rendelkezik. Ennek oka, hogy az 1961-es Btk. nem különítette el egymástól a bűntettet és a vétséget, ebből kifolyólag minden bűntett volt, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendelte.

3.2. Elkövetési magatartás

Az erőszakos közöszülés elkövetési magatartása, bármely kódexet vizsgáljuk, két részből áll. Szükséges egyfelől az erőszakkal vagy fenyegetéssel való kényszerítés, vagy a nő öntudatlan, akaratnyilvánításra vagy védelmére képtelen állapotának kihasználása, másfelől pedig a közöszülés.

3.2.1. A közösülés

A közösülés (*coitus*) elsősorban élettani-biológiai cselekmény, két különnemű személy, azaz férfi és nő között nemileg véghezvitt olyan egyesülés, amely utódnemzésre alkalmas. Köznapi és büntetőjogi fogalma azonban nem fedik egymást. A közösülés definiálásával már a *Corpus Juris Canonici* is foglalkozott, tudniillik a házasságtörés egyik feltétele a nemzésre alkalmas közösülés volt.³⁶ A Csemegi-kódex – követve a Deák-féle javaslat felfogását – a közösülés megvalósulását a nemi szervek érintkezéséhez kötötte.

Az 1961. évi Btk. idején a közösülés élettani fogalma továbbra is a nemi szervek nemzésre alkalmas egyesülése. A miniszteri indoklás viszont már egy olyan újabb gyakorlatra utal, amely a közösülés megállapításához megkívánja a behatolást is, melynek oka a kísérlet elhatárolása a befejezett bűncselekmény alakzatától. Mindemellett változatlanul kell maradnia a gyakorlatnak olyan esetben, amikor a nő fejletlensége, vagy a férfi közösülésre képtelen állapota miatt nem történhet behatolás. Ha a nemi szervek ilyenkor a lehetőségek szerint egyesültek, közösülés történt.³⁷ Amennyiben közösülés nem történik, nem lehet szó befejezett bűncselekményről; erről később ejtek szót.

Abból fakadóan, hogy a magatartást közösülésre kényszerítésként is meghatározzák a törvénykönyvek, vizsgálni kell, hogy az így kényszerített nővel ki közösül.

A Csemegi-kódex a bűncselekmény megvalósulását a „*vele közösüljön*” feltételhez kötötte, az 1961-es Btk.-ban azonban nem csak az a férfi lehet elkövető, aki maga közösült, hiszen a tényállásban a „*közösülésre kényszerít*” fordulat szerepelt. A közösülésre kényszerítés egy pontatlan rendelkezés, mivel konkrétan nem derül ki belőle, hogy a tettes magával vagy mással való közösülésre kényszeríti-e a passzív alanyt. A bűncselekmény második fordulatánál e probléma nem merül fel, hiszen a jogalkotó úgy fogalmaz, hogy az elkövető használja fel a sértett állapotát, kizárva ezzel annak a cselekményét, aki más számára teszi lehetővé a nő állapotának kihasználását.³⁸ Ez arra enged következtetni, hogy elkövetője az a személy is lehetett, aki mással kényszerítette a nőt közösülésre. Az 1978-as Btk. is ezen elv alapján halad.

A második fordulat kényszerítés nélkül, csupán a nemi közösüléssel válik befejezett bűncselekménnyé.³⁹

3.2.2. A kényszerítés mint erőszak

Az első fordulatban szereplő kényszerítés esetében a sértett nem képes a túlerővel szemben ellenállás kifejtésére, vagy kimerültsége révén felhagy a további ellenállással. Az erőszak „*embertől eredő, harmadik személyre közvetlenül ható, a cél elérésére alkalmas fizikai erő*.”⁴⁰ Az alkalmazott erő kizárólag akkor esik az erőszak fogalma alá, ha az a megtámadott teste ellen irányul, ha a nő ellenállása komoly és közvetlen célja e komoly ellenállás legyőzése, valamint alkalmas ennek hatástalanítására.⁴¹

³⁶ MERÉNYI, A szexuális erőszak 31.

³⁷ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 170.

³⁸ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 169.

³⁹ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 170.

⁴⁰ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni bűntettek és vétségek 35.

⁴¹ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni bűntettek és vétségek 36.

Az 1961. és az 1978. évi Btk.-ban szereplő tényállás első fordulatának eszközselekménye továbbra is a kényszerítés, amely ez esetben egy olyan leküzdhetetlen erőt jelent, amely a sértett képtelenné teszi az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására. A kényszerítés módja az erőszak vagy a fenyegetés. Az erőszak a kényszer testi megnyilvánulása, vagy fizikai kényszer, viszont a gyakorlat általában megelégszik azzal a ténnyel, hogy az erőszak alkalmas lehetett az ellenállás leküzdésére. Ez utóbbi jelentősége abban áll, hogy a sértettől elvárják az ellenállás tanúsítását az elkövetővel szemben, akinek büntetlenségét attól teszik függővé, hogy az általa alkalmazott erőszak valóban alkalmas volt-e az ellenállás leküzdésére.⁴² Ebből következik, hogy az erőszaknak lenyűgözésre alkalmasnak kell lennie, viszont ha a sértett az ellenállásra csökkent mértékben képes – testi betegség vagy leromlás következtében –, úgy már a tiltakozása ellenére elkövetett közöszlés is kényszernek tekintendő. Ellenben, ha valaki képes ellenállni, ez esetben az ellenállást tőle telhetően ki kell fejtenie, melynek követelménye alól nem mentesít a szégyenérzet sem.⁴³

Az erőszak megállapítása nagy körütekintést igénylő feladat, hiszen az erőszak lenyűgöző volta, illetve az ellenállás komolysága rendkívül nehezen bizonyítható tény. Erőszakra vagy ellenállásra utalhatnak a sértetten látszó külsérelmi nyomok (amelyek alapos orvosi vizsgálatot igényelnek), továbbá a megszaggatott ruha.⁴⁴

3.2.3. A kényszerítés fenyegetéssel

A Csemegi-kódex a fenyegetés fogalmát a fejezet szempontjából a 234. §-ban határozza meg: „Fenyegetés alatt a jelen fejezetben olyan fenyegetés értetik, mely alkalmas arra, hogy a fenyegetettben saját, vagy jelen levő hozzátartozójának életét, vagy testi épségét veszélyeztető súlyos sértés közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet gerjeszzen.” Az 1843. évi tervezethez hasonlóan e kódex is, természetesen a sértett személye ellen irányuló fenyegetés mellett, kifejezetten rendelkezik a jelenlévő hozzátartozóról is.⁴⁶ Tehát nem büntethető a bűncselekmény, ha a fenyegetés nem a jelen lévő hozzátartozóra, illetve ha az nem az élet vagy testi épség ellen, hanem más javak ellen irányult.⁴⁷

Az 1961. évi V. törvényben a fenyegetés szempontjából egy új vonás figyelhető meg, miszerint a kódex jobban kihangsúlyozta, hogy annak az élet vagy testi épség ellen és közvetlenül kell irányulnia, hiszen itt a Btk. már nem külön szakaszban szabályozza a fenyegetés itt használatos definícióját, hanem magában a tényállásban.⁴⁸ A fenyegetést mint lelki kényszert tudniillik az általános részben, a 11.§-ban általában véve definiálja: „súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen”. Súlyosnak tekintendő az a hátrány, amelynek kilátásba helyezése az életet vagy testi épséget veszélyeztet, ugyanis az efféle hátrány lehetősége a szabad elhatározást lenyűgözi.⁵⁰ A hangsúly ebben az esetben viszont nem csupán a súlyos hátrányon van, hiszen bármilyen bűncselekmény megvalósítása hátrányt okoz, hanem azon, hogy

⁴² LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 164.

⁴³ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 170.

⁴⁴ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 172.

⁴⁶ FAYER, Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye 100.

⁴⁷ KENYERES, Erőszakos nemi közöszlés 362.

⁴⁸ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 164.

⁵⁰ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 174.

a tényállás kimondottan rögzíti, mely súlyos hátrány kilátásba helyezése megkövetelt a bűncselekmény megvalósulásához.

Az 1961. évi Btk. már nem rendelkezik arról, hogy a fenyegetés ki ellen irányul. Irányulhat mind a megfenyegetett, mind pedig annak hozzátartozója ellen is. A fenyegetésnek nem kell objektíve (tehát mindenki számára) félelemkeltésre alkalmasnak lennie, hiszen mindenkinél más a félelmi ingerküszöb, de szubjektíve (a sértettnél) alkalmasnak kell lennie. A fenyegetés általános büntetőjogi értelmében közömbös, hogy a kilátásba helyezett súlyos hátrány mikor következik be, ám az erőszakos közöszlés esetében fontos kritérium, hogy a fenyegetett jelen legyen és számoljon a hátrány azonnali bekövetkezésével.⁵¹

A fenyegetés fogalma az 1978. évi IV. törvény értelmében megegyezik a korábbival: meghatározza azokat az értékeket (élet vagy testi épség,) amelyek ellen a fenyegetésnek irányulnia kell, továbbá utal a fenyegetés közvetlen voltára. Ez az ún. kvalifikált fenyegetés-fogalom.⁵² Ha a fenyegetés a sértett személyi szabadsága, becsülete vagy más, vagyoni, munkaköri érdeke elleni irányul, az elkövető a Btk. 174. §-a szerinti kényszerítés miatt vonható felelősségre.⁵³ Mivel a fenyegetésnek közvetlennek kell lennie, így általában a jelenlévő személy életének, testi épségének a fenyegetése a helytálló, viszont nem kizárható – meghatározott feltételek esetén –, hogy az elkövető távollévő személy életét, testi épségét fenyegeti a közvetlenség feltételeinek megfelelően. A közvetlenség annyit tesz, hogy a sértett számolhat a kilátásba helyezett hátrány közeli bekövetkezésével. A fenyegetés fogalmából kiindulva szükséges, hogy a megfenyegetettben komoly félelem ébredjen.⁵⁴

Végző soron elmondható, hogy a kényszerítés meghatározásában lényegi változás nem történt az általam vizsgált 100 év során. A kényszerítésnek minősülő cselekmény következtében a sértett olyan állapotba kerül, hogy nem képes vagy nem meri a közöszlés megakadályozni.

3.2.4. Öntudatlan, védelemre képtelen állapot

A Csemegi-kódexben szereplő tényállás második fordulata szabályozza az öntudatlan, akaratnyilvánításra, illetve védelemre képtelen állapot kihasználása révén elkövetett erőszakos közöszlést. Az öntudatlan állapot a sértett olyan állapota, amelyben „*magát a külvilágtól megkülönböztetni nem tudja*”.⁵⁵ Akaratnyilvánításra képtelen az a személy, akinek nincs figyelembe vehető akarat. A védelemre képtelen állapot pedig kizárja a védekezés lehetőségét, magyarázta a korabeli büntetőjogi szakirodalom.⁵⁶

Az 1961. évi és az 1978. évi Btk. második fordulata a védelemre képtelen, és az akaratnyilvánításra képtelen állapot kihasználásáról szól. Az elkövető visszaél a sértett fizikai kiszolgáltatottságával és e helyzetét közöszlésre kihasználja.⁵⁷ Védelemre képtelen állapotnak kell tekinteni az akarat, illetve az akaratnyilvánítási képesség teljes hiányát. Egyáltalán nincs

⁵¹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 176.

⁵² ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 171.

⁵³ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 708.

⁵⁴ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 709.

⁵⁵ ANGAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 40.

⁵⁶ ANGAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 40.

⁵⁷ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 709.

akaratnyilvánítási képessége az öntudatlan személynek, vagyis annak, aki bármilyen felismerésre vagy cselekvésre képtelen. Bárki vagy bármi idézte elő az öntudatlanságot, aki ilyen személlyel közösül, megvalósítja az erőszakos közösülés büntettét. A 20. századi büntető kódexek tehát már nem választják külön az öntudatlan állapotot, hanem azt az akaratnyilvánításra képtelenséghez tartozónak tekintik.

Védekezésre képtelen állapot továbbá az olyan védekezési képtelenség, ami nem kényszer eredménye. Ez esetben a sértettnek van akaratnyilvánítási képessége, amelyet ki is tud nyilvánítani, csak nem tud annak megfelelően cselekedni.

A büntetlenség egyetlen útja lehetett, ha a sértett utóbb jóváhagyja a cselekményt.⁵⁸ A bűncselekményt abban az esetben is meg kell állapítani, ha az gyengeelméjű sértett általi felhívásra történt, hiszen efféle helyzetben az elkövetőnek kell „védekeznie”. E fordulat nem alkalmazható minden gyengeelméjű személyre, mert ezen állapotánál fogva is lehet belátási képessége, amelynél fogva fel tudja mérni az adott helyzetet.

Itt szükséges megjegyezni a 12. életévét be nem töltött sértetti alakzatot, ugyanis az ilyen személyeket védekezésre képtelennek kell tekinteni, esetleges beleegyezésük jogilag irreleváns.

3.2.5. A sértett életkorának szerepe a védekezésre képtelenségben

Bár első büntető törvénykönyvünk olyan konkrét rendelkezést nem tartalmazott, amely szerint, ha a sértett egy bizonyos életkort nem ért el, valós erőszakot sem kellett az elkövetőnek kifejtene, a *Curia* gyakorlata a cselekmény fogalmát kiterjesztette. Az életkori határt 12 esztendőben húzta meg, vagyis kimondta, hogy a tizenkettedik életévét még be nem töltött leánygyermekkel elkövetett nemi közösülés minden esetben erőszakosnak tekintendő azon az alapon, hogy a gyermeknek nincs rendelkező akarata, így a cselekmény már önmagában is erőszakosnak tekintendő.⁵⁹ A *Curia* joggyakorlatában tehát már felbukkant az a modern büntetőjogban is ismert elv, miszerint meghatározott életkor alatt a sértett magatartását nem lehet relevánsnak tekinteni. Ebből kifolyólag a bűncselekmény megvalósulásához még a passzív alany erőszak elleni tiltakozása sem várható el, vagyis a közösülés akkor is bűncselekmény – méghozzá erőszakos közösülés –, ha a 12 év alatti sértett nem tanúsított ellenállást, vagy esetleg beleegyezett az aktusba. Ezt az alábbi, 1895-ből származó eset is mutatja. Az adott ügyben, melynek sértettje egy hétéves, akaratnyilvánításra képtelen leány volt, a vádlott a közösülés véghezvitele céljából a sértettel szemben egyszer sem használt erőszakot vagy fenyegetést. Az említett esetben az volt még a különlegesség, hogy a cselekményt az elkövető többször is megvalósította. Azonban a bíróság azzal az indokolással, hogy ilyen körülmények között a tettes ismételt nemi közösüléssel kizárólag csak a női szemérem ellen követett el merényletet, amelyet pedig az már a bűncselekmény egyszeri megvalósítása által is egész teljességében megsértett, annak ismételt megsértése ezen túl csak a vádlott bűnösségét súlyosbította.⁶⁰

A későbbi büntetőjogban is egyértelműen védelemre képtelennek kell tekinteni a 12. életévét be nem töltött gyermeket még akkor is, ha az elkövetővel szándékegységben van. Mivel a testi és

⁵⁸ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 173.

⁵⁹ FAYER, A magyar büntetőjog kézikönyve. 91.

⁶⁰ GRILL-féle döntvénytár VIII. 337.

szellemi fejlettség megteveszthet, ezt a tévedést értékelni kell. Ennek eredményeképpen kizárja a büntethetőséget, ha a 11 éves gyermek fejlettsége 15 éves lányának felel meg, és a tettesnek nem volt oka ebben kételkedni.⁶¹

Ha a tettes a közösülésbe beleegyező 12 éven aluli gyermeket 14 éven alulinak vélte, akkor megrontásért vonható felelősségre, ellenben, ha a 12. életévét be nem töltött sértettet 14 éven felülinek vélte, akkor még megrontásért sem vonható felelősségre.⁶² A megrontás (korábban megfertőztetés), esetében az a tény adja az elhatárolás alapját, hogy a sértett 12 év alatti vagy sem. Erre a bűncselekményre részletesen kitérek a későbbiekben.

3.3. Elkövető, bűnösség

A *Csemegi*-kódex által szabályozott bűncselekmény elkövetője kizárólag férfi lehet, viszont mint közvetett tettes, társtettes, felbújtó vagy bűnsegéd közreműködhet nő is.⁶³ Mivel a Btk. a házasságon kívüli közösülésről rendelkezik, nem lehetett elkövető a férj, és a bűncselekmény abban az esetben sem volt tényállásszerű, amennyiben a (katolikus) házastársak csupán ágytól és asztaltól voltak elválasztva, hiszen – a felbonthatatlanság dogmájára tekintettel – a házassági kötelék fennállt köztük.⁶⁴

Az 1961. évi Btk.-ban egy rendkívül jelentős újítás figyelhető meg. A korábbi jog az alanyi oldalról teljességgel kirekesztette a házastársakat, még akkor is, ha külön éltek. A „*házassági életközösségen kívül*” egy új tényelem, amely megszüntette ezt a jogi helyzetet, ezáltal helyt adva az alanyi oldalon a külön élő házastársnak.⁶⁵ Az 1961. évi V. törvény annyiban változtatott a korábbi szabályozáson, hogy amennyiben a férj követte el a büntettet, büntetlenségét nem alapozta meg a csak jogilag fennálló házasság, hanem szükséges volt a ténylegesen fennálló házassági életközösség is. Tehát a büntetlenséghez nem volt elegendő sem a már csupán „*papíron*” létező házasság, sem pedig a tényleges együttélés házasság nélkül. A bírói gyakorlat értelmében az életközösség megszűnése már akkor is megállapítható volt, ha a feleség végleges szándékkal tagadta meg a közösülést. A törvényhozó azt a helyzetet kívánta kiküszöbölni, hogy a feleségével már régen együtt nem élő férj, akár az azóta már új élettársi kapcsolatot létesítő feleséget házastársi kötelezettségénél fogva bármikor a vele való közösülésre kényszeríthesse.⁶⁶

A bűncselekmény önálló tette a Btk. javaslatának miniszteri indoklása értelmében továbbra is kizárólag férfi lehetett, mivel nővel csak férfi tud közösülni.

Az 1978. évi Btk. az elkövetők tekintetében is követi a korábbi Btk.-t. A bűncselekmény alanya kizárólag olyan férfi lehet, aki nemi közösülésre képes, azonban társtettes lehet nő is.⁶⁷ Az első fordulat esetén a társtettes az, aki más közösülésének lehetővé tétele érdekében kényszerítést alkalmaz, méghozzá anélkül, hogy ő maga közösülni szándékozna. Az az elkövető is társtettesnek minősül, aki nem valósít meg a közösülés érdekében kényszerítést, viszont az erőszakot alkalmazó

⁶¹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 176–180.

⁶² VARGA, A büntetőjog nagy kézikönyve 710.

⁶³ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 35.

⁶⁴ IVANITS, Az erőszakos közösülés aktív és passzív alanya a tradicionális magyar jogforrások 16.

⁶⁵ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 163.

⁶⁶ TÓTH, A nemi erkölcs elleni erőszakos bűncselekmények 234–244.

⁶⁷ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 171–173.

tettessel szándékegységben közösül a sértettel. A második fordultnál a társtettség elméletileg nem kizárt, bár a gyakorlatban nincs relevanciája, tekintettel a bűncselekmény tényállásának (2) bekezdésének c) pontjára,⁶⁸ viszont hangsúlyozandó, hogy a bűncselekmény társtettese ebben az esetben csak a sértettől különböző személy lehet.⁶⁹ Az erőszakos közösülés első fordultnál bűnsegéd az, aki pl. a sértett az elkövetés helyszínére csábítja. A második fordulat esetében a bűnsegéd az, aki a sértett védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát idézi elő a közösülés elősegítésének szándékával.⁷⁰

Az erőszakos közösülés elkövetési magatartásainak alaptermészetéből kifolyólag a bűncselekmény csak szándékosan követhető el.⁷¹ Ez nem változik az idők folyamán. Az 1978. évi Btk. rendelkezései alapján a szándékosság megállapításának feltétele, hogy az elkövető ismerje az objektív tényállási elemként szereplő körülményeket. A tettes szándékának ki kell terjednie a kényszerítéssel történő, illetőleg a sértett tényállás szerinti állapotának felhasználásával való közösülésre. Ezek tekintetében tehát az elkövetőnek tisztában kell lennie a sértett ellenállásának komolyságával, valamint a második fordulatban ismerttetett állapotának fennállásával.⁷²

3.4. Sértett

Az 1878. évi V. törvényben szereplő erőszakos közösülés sértettje csak nő lehetett, függetlenül korától, családi állapotától, erkölcsi magatartásától, vagyis a kódex szakít a korábbi jognak ama álláspontjával, hogy csak a „*tiszteletes életű*” nőket illeti meg a védelem.⁷³

Az 1961-es és az 1978-as Btk.-ban a passzív alany továbbra is bármely nő lehetett, tekintet nélkül korára, családi állapotára, fejlettségére, személyi körülményeire és életmódjára, hiszen a korszakban uralkodó nézet szerint nemi életével és szabadságával mindenki maga rendelkezik.⁷⁴

A fent fejtegetettek alapján e törvények azoknak a nőknek nyújtottak védelmet, akik az elkövetés időpontjában nem élnek házassági életközösségben az elkövetővel.

Az 1978. évi Btk. hatályának utolsó éveiben, évtizedeiben viszont már nem csak a nő lehetett e tényállás sértettje, továbbá a házassági életközösségen kívüliséggel kapcsolatos kritériumot is eltörölték, így házastársak között is megállapítható lett a bűncselekmény.⁷⁵

3.5. A stádiumokról

Az erőszakos közösülés kapcsán az egyik leglényegesebb kérdés a bűncselekmény befejezettsége, amelyhez a korábbi felfogás értelmében elegendő volt a nemi szervek érintkezése, míg az újabb

⁶⁸ A sértettel azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen közösülnek.

⁶⁹ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 711–712.

⁷⁰ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 713.

⁷¹ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni bűntettek és vétségek 47.

⁷² VARGA, A büntetőjog nagy kézikönyve 709.

⁷³ MERÉNYI, A szexuális erőszak 124.

⁷⁴ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 159–162.

⁷⁵ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 169–171.

bírói gyakorlat követelményként fogalmazta meg, hogy a befejezett bűncselekmény csak akkor állapítható meg, ha a férfi nemi szerve behatolt a nő hüvelyébe.⁷⁶

A Csemegi-kódex időszakában külön megítélés tárgya volt az az eset, amikor az elkövető csak az erőszakot alkalmazta, de a közöszülés még nem kezdte meg. Vagyis amennyiben az erőszak kétségtelen célja a közöszülés volt, a bűntett kísérlete volt megállapítható, hiszen az erőszak a bűncselekmény megvalósításának egyik lényeges eleme (eszközselekménye) volt. A kommentár úgy fogalmaz, hogy ha valaki az erőszakos közöszülés véghezvitele céljából erőszakot követett el: ezzel nemcsak az erőszak vált büntetendővé, hanem egyúttal az egész bűntett megkezdése elkövetésnek számított, ezáltal az erőszak nem választható el a nyomban véghez vinni szándékolt közöszülés (célselekmény) céljától. Nem volt mindegy azonban, hogy a tettest megakadályozták az erőszak kifejtését követően magában a közöszülésben, vagy hogy az elkövető az erőszakkal már megkezdett bűncselekmény folytatásától önként, saját akaratelhatározásából állt-e el. Utóbbi esetben a körülményekhez képest akár még büntetlenné is válhatott a Btk. 67. §-ában foglaltak szerint, vagy a 68. § értelmében büntethették a cselekményt.⁷⁷ A törvény vonatkozó szakaszai alapján ti. „(n)em büntetetik a kísérlet: 1. ha a tettes a megkezdett bűntett vagy vétség véghezvitelétől önként elállott” (67. §), továbbá „(h)a a kísérleti cselekmény, mint ilyen, a 67. § értelmében büntetés alá nem vonható, azonban már magában véve valamely büntetendő cselekménynek tényálladékat képez: ennek megbüntetését a 67. § intézkedése ki nem zárja.” (68. §)

Az 1961. évi Btk. értelmében a bűncselekmény kísérlete csak az a magatartás, ami a nemi részek érintkezését megelőzi. Amennyiben azt kényszer útján igyekeznek végrehajtani, úgy a kísérlet maga az erőszak vagy a fenyegetés, valamint a különös szándék kifejezésre juttatása. Ez utóbbira mint belső tényezőre csak külső megnyilvánulásból lehet következtetni. A szocialista büntetőjog a kísérletet a befejezett bűncselekménnyel, a bűnségelyt pedig a tettesi magatartással elvileg azonos elbírálás alá vonta.⁷⁸

Szintén nehézséggel jár a kísérlet, illetőleg az előkészület elhatárolása. Az első fordulat esetében kísérletnek minősíthető az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása, amennyiben bizonyítható a közöszülésre irányuló szándék. Amennyiben ez utóbbi nem bizonyítható, szemérem elleni erőszak bűntettét kell megállapítani. A második fordulatnál olyan tevékenység értékelhető kísérletként, amelynek közvetlen célja a nemi közöszülés véghez vitele.⁷⁹ A koránál fogva fejletlen gyermek sérelmére elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmény esetén a nemi szervek érintkezése csak akkor alapozza meg a befejezett erőszakos közöszülés megállapítását, ha az elkövető szándéka közöszülésre irányul; ellenkező esetben szemérem elleni erőszak valósul meg.⁸⁰

A büntetlenséget eredményező önkéntes elállás külön magyarázatot igényel. Az önkéntesség külső befolyástól mentességet követel meg, továbbá indokából hiányzik a sikertelenség tudata. E bűntetteknel viszont önkéntességet kell megállapítani bizonyos külső behatás és a hiábavalóság felismerése esetén is. Például, ha az elkövető nemi szervét dulakodás közben megsértette, meg kell állapítani önkéntes elállását. Mindemelllett az elállás akkor is önkéntesnek minősül, ha bármely külső

⁷⁶ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 711.

⁷⁷ EDVI ILLÉS K., A Büntető törvénykönyv magyarázata. I–II. kötet 274.

⁷⁸ HORVÁTH, A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában 197.

⁷⁹ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 712.

⁸⁰ BH1988. 10-342., BERKES – SZABÓ, Büntető elvi határozatok 293.

körülmény az elkövető erkölcsi érzékére hatott. Gyakori, hogy az elállás ellenére maga a kísérlet megvalósít egy másik bűncselekményt, melyet maradékbűncselekménynek nevezünk. Ez esetben az elkövetőnek a megvalósult bűncselekményért kellett felelnie.⁸¹

3.6. Minősített és privilegizált esetek

Az 1878. évi V. törvény szerint tíztől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntették azt az esetet, amikor a tettes egyenes-, illetve oldalági rokona, valamint gyámságára, gondnokságára, nevelésére, tanítására bízott személy ellen követte el a bűncselekményt. Ez utóbbi az ún. függőségi viszony, amelyet a kódex az erőszakos közöszülés minősített eseteként szabályozott. Angyal Pál szerint a minősítés indoka a rábízáson alapuló, függőségi viszonyokból fakadó kötelezettségek súlyos megsértése. Ha a bűncselekmény bekövetkezésének eredményeképpen a sértett életét veszítette, a tettes büntetése életfogytig tartó fegyház volt.⁸²

Az 1961-es Btk. már nem tartalmazta a minősített esetek körében a rokoni elkövetőket, és egy új bűncselekményként szabályozta az esetet, vérfertőzés néven (282. §). E kódex 276. § szakaszának (2) bekezdés a) pontja szerint: „A büntetés öt évtől tizenkét évig terjedő szabadságvesztés, ha a sértett – a büntett elkövetésének időpontjában – az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása vagy gyógykezelése alatt állt.” E személyeket védelmi és hatalmi jellegű feladatkörük miatt rendeli súlyosabban büntetni, mivel támadásuk a sértettnek súlyos testi és lelki kárt okoz. A speciális alá-fölérendeltségi viszonyoknak az elkövetés időpontjában fent kell állnia.⁸⁴ Az 1978. évi törvény szintén ugyanezt tartalmazta (197. § (2) b) pont), csak a büntetési keret volt szűkebb (5–10 év).⁸⁵

A gyakorlat szerint a nevelése alatt álló kiskorú leánygyermek sérelmére elkövetett erőszakos közöszülés esetén a büntetés kiszabása során általában nincs helye az enyhítő rendelkezés alkalmazásának sem.⁸⁶ A nevelés egy tartós és összetett tevékenység, a fiatalkorú személy mindennapi életvitelének felügyeletét, körülményeinek figyelemmel kísérését, értékrendjének és személyiségének folyamatos alakítását jelenti. Ez alapulhat jogszabályon, vagy akár kialakulhat spontán módon is. Utóbbi esetben az elkövető és a sértett érzelmi kapcsolatát fokozottan vizsgálni kell. Gondozás alatt áll az a személy, aki tekintet nélkül életkorára, betegsége, vagy egyéb testi vagy szellemi fogyatékosága miatt önmaga fenntartására segítség nélkül nem képes. Gyógykezelés alatt pedig az a személy áll, akinek egészségügyi állapotát orvosi módszerekkel kívánják javítani.⁸⁷

További minősített eset mindkét utóbbi büntető törvénykönyvben, ha a sértettel azonos alkalommal, egymás cselekményéről tudva, többen közöszülnek. Az itt szereplő azonos alkalom olyan órával nem mérhető időbeli, folyamati és tudati összefüggés, amikor a sértett még az előző cselekmény által kiváltott rendkívüli állapotban van.⁸⁸

A Csemegi-kódex időszakában az erőszakos nemi közöszülésnek összefoglalt bűncselekményként minősített esete volt, ha a büntett vagy az ahhoz használt eszköz a sértett

⁸¹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 180–185.

⁸² E rendelkezések a szemérem elleni erőszak és a megfertőztetés bűncselekményének esetében is irányadóak.

⁸⁴ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 186.

⁸⁵ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 171–173.

⁸⁶ BERKES – SZABÓ, Büntető elvi határozatok 1973–1996 292.

⁸⁷ VARGA, A büntetőjog nagy kézikönyve 461.

⁸⁸ BH1985/3-86, LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 187.

halálát okozta. Ekkor a gyakorlat kizárólag az okozatot vizsgálta, megkülönböztetésre utaló rendelkezés hiányában közömbösnek tartotta a szándékot vagy a gondatlanságot. A szándékon túli eredmény, valamint gondatlanság esetén is életfogytiglani szabadságvesztéssel fenyegető minősítést alkalmazott. Viszont ennek következtében előre megfontoltság esetében csak akkor volt megállapítható a halálbüntetéssel fenyegetett gyilkosság, ha a halált okozó eredményt nem az erőszakos közönsülés okozta, hanem egy ettől független külön cselekmény.⁸⁹

Az 1961. évi törvény a halált okozó erőszakos nemi közönsülést kiemelte a nemi erkölcs elleni bűncselekmények köréből, valamint megszüntette annak összefoglalt büntetési jellegét. Mivel az emberölés súlyosabb büntetett, mint az erőszakos nemi közönsülés, okozati összefüggés esetén egységesen kerültek elbírálásra, melynek következtében a súlyosabb büntetett keretébe kellett illeszteni. Szándékon túli eredmény, illetve gondatlanság esetén az erőszakos nemi közönsülés nem volt az emberölés keretébe vonható. Így tehát megoldásul csak a halmazati büntetés szolgálhatott.⁹⁰

Az 1978-as Btk. a korábbihoz képest egy esettel kibővítette a minősített esetek körét, hiszen szigorúbb szabályozás alá vonta a 12 év alatti sértettek ellen elkövetett erőszakos közönsülést (197. § (2) a) pont).

Mindegyik Btk. tartalmazza privilegizált esetként az elkövető és a sértett házasságkötését. Sőt, a *Csemegi*-kódexben a házasság az elkövető büntetlenségét eredményezte. A törvény ebben az esetben, egészen kivételesen, elsősorban nem büntetni kívánt, hanem magasabb szempontból nyomást gyakorolni a tettesre, hogy a sértett fellel házasságot kössön. Ha ez bármely okból nem következik be, vagyis a vádlott a cselekményt nem reparálta, másodsorban került sor a tettes megbüntetésére.⁹¹ Az így létrejött kötelékek azonban többnyire kényszerházasságok voltak, hisz az elkövető elsődleges célja a büntetés alóli mentesülés volt. Tehát az ilyen kedvezmény mondhatni nem felelt meg a házasság erkölcsi tartalmának.

A 20. századi kódexek a korlátlan enyhítést tették lehetővé, amelynek során a bíróság alapos körülmények vizsgálatával vizsgálja meg a házasságkötés komolyságát, és annak várható eredményét.⁹² A szabályozás tartalmazta, hogy a házasságot még az elsőfokú bíróság ítéletének meghozatala előtt kellett megkötni (1978. évi IV. tv.).

3.7. Eljárási kérdések

A *Csemegi*-kódex az erőszakos közönsülést a szemérem elleni bűncselekmények körében szabályozta, amelyekre közös rendelkezések is vonatkoztak. Így e cselekmények esetén a bünvádi eljárást rendszerint – kivéve a súlyosabban minősülő eseteket, valamint, ha egyúttal más bűncselekmény is megvalósult – kizárólag a sértett fél indítványára lehetett megindítani. Ha viszont valaki az indítványt már megtette, azt nem vonhatta vissza.

Az 1961. évi és az 1978. évi Btk. is külön szakaszban szabályozzák a büntető eljárás megindításának feltételeit a nemi erkölcs elleni bűncselekményekre vonatkozóan. Ezek értelmében a büntető eljárásnak csak magánindítványra van helye, kivétel – a korábbihoz hasonlóan –, ha a

⁸⁹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 189.

⁹⁰ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 189–190.

⁹¹ KÖNIG, Az erőszakos nemi közönsülés büntethetőségének kérdéséhez 76.

⁹² LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 191.

bűncselekménnyel kapcsolatban más, hivatalból üldözendő bűntettet is elkövettek.⁹⁵ Az 1978. évi Btk.-hoz kapcsolódóan azonban született egy bírósági határozat, amely szerint: „Az erőszakos közöszülés miatt ismeretlen tettes ellen tett feljelentés joghatályos magánindítvány; az elkövető személyének ismertté válása esetén tehát szükségtelen a jogosult olyan újabb nyilatkozatának beszerzése, hogy az elkövető megbüntetését kívánja.”⁹⁶

4. A szemérem elleni erőszak szabályozása 1878 és 1989 között

Az ember nemi szabadsága nem csupán a nemi társ megválasztásának szabadságát foglalja magában, hanem a nemi vágy kielégítésének módjának szabadságát is. Ebből kifolyólag igényel büntetőjogi rendezést a nemi szabadság megsértésének ez utóbbi formája, a nemi ösztön által irányított cselekmények másik nagy csoportja is, a fajtalanság. E cselekmények szabályozásának alapelvei lényegében azonosak az erőszakos közöszülés szabályozásának alapelveivel, hiszen büntetőjogi beavatkozást kizárólag a nemi szabadság megsértésének esetén igényelnek. Viszont e körben figyelembe kell venni a nemi kapcsolatoknak a társadalomban kialakult rendjét, illetve a nemileg fejletlen személyek egészséges irányú nemi fejlődését is.⁹⁷

E bűncselekmény úgy kapcsolódik az eddigiekhez, hogy elkövetési magatartásai szinte megegyeznek az erőszakos közöszülés esetében leírtakkal, mégis azzal a lényeges különbséggel, hogy szemérem elleni erőszak esetében az elkövető nem közöszülésre kényszeríti a sértettet, hanem más fajtalanságra.⁹⁸ Épp ezért ebben a fejezetben kizárólag azokra az elemekre fogok rámutatni, amelyek az elhatárolás szempontjából fontosak, míg mindazokra, amelyek azonosak az erőszakos közöszülésnél leírtakkal, nem térek ki külön.

A Csemegi-kódex szerint: „233. § A szemérem elleni erőszak bűntettét követi el [...] a ki valamely nőszemélyen erőszakkal vagy fenyegetéssel, — vagy a nőszemélynek a 232. § 2. pontjában meghatározott állapotában házasságon kívül fajtalanságot követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítású bűntettet nem képez.” A fajtalanság a szemérem elleni erőszak célcselekménye. A fajtalan cselekmény tartalmi elemének meghatározása egyike a legnehezebb feladatoknak. A negatív elhatárolás még csak lehetséges, mert az nyilvánvaló, hogy a közöszülés kívül esik a fajtalanság körén, valamint a fajtalanságon kívül esik a természet elleni fajtalanság, tekintve, hogy ezt egy másik tényállás önálló bűncselekményként szabályozza. Fajtalan cselekmény tehát a közöszléstől különböző és a nemi tisztességgel ellentétben álló tevékenység.⁹⁹ Ám, jól látható, hogy ezzel még korántsem sikerül a fajtalanság definíciójának pozitív elemeihez eljutni. A nemi tisztesség fogalmi köre ugyanis idő, hely és társadalmi rétegezettség szemszögéből annyira differenciált és változó, hogy nem lehet egy általános érvényű minden irányban kielégítő meghatározást adni.¹⁰⁰

A Curia szerint: „fajtalan az a cselekmény, mely bujaságra ingerel, tehát a kéjvágy felkeltésére alkalmas”. Angyal Pál ebben a kérdésben a korszak uralkodó nézeteit vallotta, és a fajtalanság pozitív ismérveit a következőkben vélte megjelölni: a nő testét közvetve érintő cselekmény szexuális vonatkozású

⁹⁵ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 190–199.

⁹⁶ BH 1982. 1-1., BERKES – SZABÓ, Büntető elvi határozatok 1973–1996 292.

⁹⁷ VARGA, A büntetőjog nagy kézikönyve 464.

⁹⁸ ANGAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 35.

⁹⁹ ANGAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 45.

¹⁰⁰ ANGAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 46.

legyen, alkalmas legyen az általános erkölcsi érzület durva megsértésére, illetve akár a tettes, akár a sértett, akár valamely harmadik személy kéjézésének felkeltése vagy kielégítése céljából követessék el.¹⁰¹ Azon cselekménynek fajtalan minőségét, amelyek e körön belül esnek, legvégső soron csak a bíróság állapíthatja meg, figyelembe véve mind az eset, mind pedig a sértett körülményeit.¹⁰²

E bűncselekményre példa egy 1886-ból, illetve egy 1895-ből származó ügy: az első esetben a vádlott a sértett szoknyáját derékig fölemelte, saját szeméremtestét elővette, de a nő ellenállás folytán a nemi közösülést nem tudta megkezdeni. Ennél fogva a vádlottat szemérem elleni erőszak bűncselekményében mondta ki bűnösnek a *Curia*.¹⁰³

A második esetben a három vádlott az alvó sértett szeméremtestéről a szőrt ollóval lenyírta. Mindeközben az egyik vádlott a lámpát tartotta és a sértett fejére vánkost tett, hogy az a világosságtól fel ne ébredjen. A vádlottakat a kalocsai törvényszék szemérem elleni erőszak büntetése érdekében bűnösnek nyilvánította.¹⁰⁴

A korabeli gyakorlat lehet, hogy szemérem elleni erőszaknak (fajtalanságnak) tekintette ezt, de ma valószínűleg nem erőszakos nemi bűncselekménynek, hanem szeméremsértésnek tekintenénk. Az új (2012. évi) Btk. ugyanis a magamutogatás mellett a szeméremsértésnek bevezette egy új alakzatát, a tényállás (3) bekezdésben, ami egyfajta speciális tetteges becsületsértés.

A *Curia* szerint a szemérem elleni erőszak megállapításához nem szükséges a nemi kielégülés célzata. Elkövetheti a cselekményt a fejletlen, nemi közösülésre képtelen fiatalok is, hiszen a bűnösség megállapításának feltétele, hogy a szándék a nemi ösztön gerjesztésére irányuljon.¹⁰⁵ A nemi kéjvágy rendellenes kielégítése nem tényeleme a büntettnak, viszont e büntett akkor állapítható meg, amikor a tettes nemi ösztöneit nem természetes úton – nemi közösülés útján – hanem attól eltérő módon kívánja gerjedelembe hozni. A *Curia* a 233. § alá vonta az alábbi cselekményeket: ráfekvés a nőre annak átkarolásával, a nő ruhájának felhajítása és arra ráfekvés, erőszakos ujjbetétel a szeméremtestbe, női szeméremtest megfogása, lefogás ruhafelemeléssel, vádlottak olyan cselekményei, melyeknek során a leányt földre döntik, ruhája alá nyúlnak, és közösülésre felhívják, közösülési szándékra való cselekedetek kapcsolatban a férfitag lemeztelenítése, a nő üldözése, földhöz vágása és szeméremtestének megfogása, leány ölbevétel és a hímtagnak annak combjához dörzsölése, alvó leány szeméremtestéről a szőr lenyírása.¹⁰⁶

Az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak egyéb tényállási ismérvei, valamint a minősített esetek azonosak. A szemérem elleni erőszak az erőszakos nemi közösüléssel szemben szubszidiárius cselekmény is lehet.¹⁰⁷

Az 1961. évi Btk a szemérem elleni erőszak esetében is azokat az újításokat tartalmazza, mint az erőszakos közösülés tekintetében. „277. § (1) *Aki más házassági életközösségen kívül erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel fajtalanságra vagy fajtalanság eltűrésére kényszerít, úgyszintén, aki másnak védelemre, illetőleg akaratnyilvánításra képtelen állapotát fajtalanságra használja fel, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

¹⁰¹ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni büntettek és vétségek 48.

¹⁰² ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni büntettek és vétségek 49.

¹⁰³ GRILL-féle döntvénytár 342.

¹⁰⁴ GRILL-féle döntvénytár 342.

¹⁰⁵ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 49.

¹⁰⁶ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 50.

¹⁰⁷ FINKEY, A magyar büntetőjog tankönyve 593–594.

A jogalkotó az 1978. évi IV. törvény 198. § (1) bekezdésében az előző Btk.-val szó szerint megegyezően, ugyanígy két fordulatban határozza meg az elkövetési magatartásokat, ezért az ezzel kapcsolatos elemzést nem érdemes kettéválasztani.

A fajtalanság fogalmát meghatározni ebben a korszakban is lehetetlen. Az élettani és a büntetőjogi fogalom egyesítéséből kapott definíció szerint: a szemérem elleni erőszakot megvalósító fajtalanságnak tekinthető minden olyan magatartás, amely a nemi vágy közösülés nélküli felkeltésére vagy kielégítésére irányul.¹⁰⁸

E büntett elkövetési magatartása kifejezetten célcselekmény, tehát a szándéknak kimondottan a fajtalanságra kell irányulnia, nem pedig a közösülésre. E kettő elhatárolása igen nehéz feladat. A fajtalankodás mint vágykeltés legtöbbször csak a közösülés előkészítése, fokozása és velejárója. A magatartás sokszor összetéveszthető, a szándék pedig többnyire eshetőséges. A természetellenes mozdulatok ennél többet mondanak. A teljes közösülési képtelenség az, ami leginkább utal a fajtalanság célzatára. Kiemelendő, hogy nem minden nemi vágykeltést célzó magatartás fajtalanság, csak akkor, ha egyben szeméremsérelem is. Az közömbös, hogy az elkövető a maga, a sértett, vagy mindkettejük nemi ösztönét kívánja gerjedelembé hozni. Ezen túl előfordulhat az az eset is, hogy az elkövető harmadik személy számára kíván különös nemi örömet szerezni.¹⁰⁹

A szemérem elleni erőszak eszközcselekménye – hasonlóan az erőszakos nemi közösüléshez – a kényszerítés, illetve a passzív alany védelemre képtelen állapotának a kihasználása, beleértve a 12 év alatti életkort is. Azonban szükséges néhány megkülönböztetést tenni, elsősorban a kényszerítés hiánya kapcsán. A kényszer nélküli fajtalankodás büntethetővé válhat, ha azt a sértett panasolja, de csak becsületsértésként értékelhető. A gyermekkorra vonatkozó rendelkezés e bűncselekményre is kiterjed, melynek értelmében a gyermekkel szemben megvalósított kényszer nélküli fajtalanság is megvalósíthatja a büntettet. Erőszakos nemi közösülés esetén a passzív alanyt kizárólag eltűrésre, hagyásra lehet kényszeríteni. Fajtalankodásnál viszont tevékeny részvételre is kényszeríthető (pl. vegye kezébe a nemi szervet).¹¹⁰ Lényeges, hogy a fajtalanságnak a passzív alany testét kell érintenie.¹¹¹

A bírói gyakorlat szerint nem kényszerítés büntette, hanem szemérem elleni erőszak büntette valósul meg, ha a sértett a testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetés hatására egyezik bele, hogy a terhelt vele fajtalankodjék.¹¹²

A *Csemegi*-kódex értelmében a szemérem elleni erőszak büntetténél a fajtalan cselekmény megkezdésével a cselekmény befejezetté válik. Amennyiben az elkövető fajtalankodás céljából erőszakot vagy fenyegetést alkalmazott, illetve a nőt öntudatlan, akarata kinyilvánítására vagy védekezésre képtelen állapotba helyezte, és a fajtalan cselekmény elkövetéséhez még nem kezdett hozzá, kísérlet megállapításának van helye.¹¹³

Az 1961. évi Btk. tekintetében a fajtalanság sokrétűsége miatt rendkívül nehéz elhatárolni egymástól a befejezettséget és a kísérletet. A csók, az ölelés, valamint az ölbe ültetés még nem ér el

¹⁰⁸ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 206.

¹⁰⁹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 207.

¹¹⁰ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 208., ERDŐSY – FÖLDVÁRI 175.

¹¹¹ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 721.

¹¹² BH1983/11-433., BERKES – SZABÓ, Büntető elvi határozatok 1973–1996 294.

¹¹³ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 45–50.

a kísérlet stádiumába, viszont kísérlet lesz, ha fajtalanságra utaló mozdulat kíséri. Ha pedig a mozdulat célt ért, vagy önkielégüléssel jár, a magatartás befejezett bűncselekménnyé válik. Kísérletként értékelendő a kéjvágyó kínzás, viszont, ha az intim testrész érintésével jár, abban az esetben a bűncselekmény befejezetté válik. Mindenképpen kísérlet maga az erőszak, illetve a fenyegetés, ha annak célja félreérthetetlen.¹¹⁴

Az 1978. évi Btk. szerint a büntett a fajtalanságnak minősülő cselekménnyel válik befejezetté mindkét fordulat esetében. Ellenben lényeges, hogy ha az elkövető szándéka bizonyíthatóan nemi közösülésre irányult, akkor szemérem elleni erőszak helyett erőszakos közösülés kísérletét kell megállapítani.

Az önkéntes elállás értelmezése megegyezik az erőszakos nemi közösülésénél tárgyaltakkal. A maradékbűncselekmény megállapítása azonban jóval nagyobb körültekintést igényel, tekintettel a fajtalanság rugalmas fogalmára. A megkísérelt és a befejezett fajtalankodás elhatárolási nehézsége fordítva is jelentkezik. Előfordulhat, hogy az elállás után fennmaradó maradékbűncselekmény maga a befejezett alakzat. Ezekben az esetekben csak a társadalomra veszélyesség csökken, a tényállásszerűség viszont maradéktalanul megvalósul (pl. az elkövető önként elállt attól, hogy ujját a sértett hüvelyébe helyezze, viszont előtte cselekményével másféle fajtalanságot – fogdosás, tapogatás –, ezáltal szemérem elleni erőszakot követett el). E cselekmény esetenként maradékbűncselekményként akkor is értékelhető, ha a tettes a kényszerítéstől áll el, és nem jutott el semmiféle fajtalankodásig.¹¹⁵

Az elkövetők és a sértettek tekintetében a *Csemegi*-kódex azonos rendelkezéseket tartalmaz az erőszakos közösülésre és a szemérem elleni erőszakra vonatkozóan.¹¹⁶ Az 1961. évi V. és az 1978. évi IV. törvény értelmében viszont a bűncselekmény elkövetője nemtől függetlenül bárki lehet, továbbá rögzítik, hogy az elkövető a sértettől különböző nemű személy legyen, tekintettel a természet elleni fajtalanság tényállására. A társtetteség vonatkozásában az erőszakos közösülésnél leírtak az irányadók.¹¹⁷

Az erőszakos közösüléshez hasonlóan a bűncselekmény is kizárólag szándékosan követhető el.¹¹⁸ Ennek megállapítása feltételezi, hogy az elkövető tisztában van cselekménye szeméremsértő jellegével, valamint a nemi vágy felkeltésére vagy kielégítésére szolgáló alkalmasságával.¹¹⁹

Az 1961. évi Btk. újítása, hogy a bűncselekmény passzív alanya egyaránt lehetett nő és férfi is, tekintet nélkül korára, erkölcsi vagy személyi körülményeire. Az alanyiség korlátai jelen esetben a házassági együttélés – noha a fajtalankodás nem tartozik a házasság tartalmához –, valamint a tettes és a sértett különböző neműsége. Ezt az álláspontot követi az 1978-as Btk is.¹²⁰

A vizsgált törvénykönyvekben az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak minősített esetei azonosak. Azonban 20. században már rámutattak, hogy a szemérem elleni erőszak ama minősített eseténél, miszerint a sértett az elkövető nevelése, felügyelete, gondozása, vagy gyógykezelése alatt állt, fokozott vizsgálatot igényel az elkövető magatartása, hiszen a

¹¹⁴ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 208.

¹¹⁵ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 209.

¹¹⁶ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 35.

¹¹⁷ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 175.

¹¹⁸ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 47.

¹¹⁹ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 176.

¹²⁰ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 202.

fajtalankodás enyhébb változatai könnyen összetéveszthetőek a szeretet vagy játszadozás túlzott megnyilvánulásaival.¹²¹

Az utólagos házasságkötésre szintén az erőszakos közöszülésnél írtak érvényesültek, azzal, hogy az elkövetői kör szélesebb volta miatt a két utóbbi Btk. esetén e kedvezmény a jelen bűncselekménynél nemcsak a férfi, hanem a női elkövetőt is megilleti.¹²²

Az eljárás megindítására vonatkozóan szintén minden tárgyalta törvény azonos rendelkezéseket tartalmaz a szemérem elleni erőszak megvalósulása esetén, mint az erőszakos közöszülésnél.¹²³

5. A megfertőztetés és a megrontás szabályozása 1878 és 1989 között

A megfertőztetés és a megrontás tényállása alapvetően abban tér el az erőszakos közöszüléstől, hogy a sértett 12 és 14 év közötti, és a tényállási elemek közül az erőszak hiányzik.

A Csemegi-kódex önálló tényállásként szabályozta az ún. megfertőztetést. A korábbi tervezetek e bűncselekményről hallgattak, így a kódex volt az első, amelyik külön esetként foglalkozott vele. 236. §-a a következőképpen rendelkezik a megfertőztetés büntetéről: „*Azon férfi, a ki életkorának tizennegyedik évét be nem töltött tisztességes leánnyal nemileg közöszül: a megfertőztetés büntetét követi el*”. Jól látható, hogy a szemérem elleni erőszakhoz képest – ahol az erőszakos közöszüléstől való fő elhatárolás a célcselekményben volt keresendő – ebben az esetben az elhatárolás alapját részben a sértett életkora, részben az elkövetési magatartás jellege képezi, tudniillik csak az erőszak és fenyegetés nélküli, beleegyezéssel, illetve rábeszéléssel elkövetett cselekmények tartoznak e tényállás körébe.¹²⁴

A büntett elkövetési magatartása a közöszülés, tehát a 12-14 év közötti sértettel való fajtalankodás a 233. § szerint minősül. Mint negatív feltétel kiemelendő a kényszerítés, valamint a 232. §-ban meghatározott állapotok kihasználásának hiánya. Ebből kifolyólag a cselekmény akkor minősül megfertőztetésnek, ha a sértett beleegyezett a közöszülésbe, vagy legalábbis nem ellenkezett.¹²⁵

Egy 1901-ben történt ügyben H.E. lakására fiatal, részben ártatlan lányokat felhívva rávette őket, hogy a hozzá feljáró férfakkal pénzért közöszljenek. Lakásadójának 13 éves lányát R.M. közreműködésével hasonlóképpen rábeszélte, hogy engedje át magát egy úrnak. Midőn a lány a csábításnak engedett, őt tiszta ruhába öltöztették és a másik szobában várakozó férfinak átadták, aki ezt követően a sértettel közöszült, ezáltal szüzességétől megfosztotta. A Curia H.E.-t megfertőztetés büntetében bűnszegdként nyilvánította bűnösnek.¹²⁶

Az 1961. évi Btk. a korábbi szabályozáshoz képest több új rendelkezést tartalmazott. Legelőször a megrontás bűncselekményének megalkotását, amely minden feltétel nélkül rendelte

¹²¹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 208–210.

¹²² LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 211., ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 176.

¹²³ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 176–177.

¹²⁴ VARGA, A büntetőjog nagy kézikönyve 467.

¹²⁵ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 68–69.

¹²⁶ GRILL-féle döntvénytár 348., Fontos megjegyezni, hogy e cselekmény a kerítés tényállásának felelne meg, azonban a Csemegi-kódex e büntetről 1901-ben még nem rendelkezett.

büntetni a tizennégy éven aluli gyermekkel elkövetett nemi tevékenységet. Túlmenően azon, hogy büntetendő volt a cselekmény még abban az esetben is, amikor a sértett beleegyezett, a Btk. védte mindkét nembeli gyermeket az olyan támadásoktól is, amelyek esetében az elkövetési magatartás a mással történő közöszülésre vagy egyéb fajtalanság véghezvitelére történő felbujtás, illetve annak kísérlete.¹²⁷ „280. § (1) *Aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel közöszül, természet elleni vagy egyéb fajtalanságot visz véghez, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.* 281. § (1) *Aki tizennegyedik életévét még be nem töltött személyt arra bír rá, hogy mással közöszüljön, természet elleni vagy bármilyen egyéb fajtalanságot vigyen véghez, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.* (2) *Aki az (1) bekezdésben írt személyt arra törekszik rábírní, hogy közöszüljön, természet elleni vagy bármilyen egyéb fajtalanságot vigyen véghez, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*”

E büntettnék három önálló alakzatát különböztetjük meg. Büntetőjogi szabályozásának indoklása a fiatal, tapasztalatlan lányok és fiúk megóvása a csábításban gyakorlott kéjencektől.¹²⁸ A büntett hármas tagolásából kifolyólag a törvényi tényállásnak megfelelően mindhárom alakzatban más-más az elkövetési magatartás. A 280. § (1) bekezdésében a közöszülés, a természet elleni, vagy egyéb fajtalanság van meghatározva. A 281. § (1) bekezdése szerint a sértett rábírása a közöszülésre, természet elleni, vagy bármely egyéb fajtalanságra, de harmadik személlyel, míg a 281. § (2) bekezdése értelmében az előbbi magatartásra történő rábírní törekvés, méghozzá bárkivel (azaz akár magával, akár mással).¹²⁹

A közöszülés, a természet elleni fajtalanság és egyéb fajtalanság mint nemi cselekmény fogalma ugyanaz, mint az erőszakos nemi közöszülés és a szemérem elleni erőszak büntetténél. Különbség viszont, hogy az elkövetésből teljesen hiányzik a kényszer vagy a védelemre képtelen állapot fennállta. Ha az elkövető kényszert is alkalmaz, az előbbi büntettek valósulnak meg. Továbbá az elkövetést akkor is meg kell állapítani, ha a sértett nem ellenkezett, hozzájárult, vagy egyenes kívánta és kezdeményezte a véghezvitelt.¹³⁰

A megrontás elkövetési magatartásként abban a kényszermentes ráhatásban nyilvánul meg, amelynek eredménye a 14. életévét be nem töltött személy nemi cselekménye. A rábírási elkövetési módja az erőszak és a fenyegetés kivételével sokféle befolyásoló magatartás lehet. Ilyen lehet többek között a rábeszélés, az ajándékozás, vagy akár az ígérlet. Mivel a sértett koránál fogva a kisebb rábírási is fogékony, a befolyásoló magatartások értelmezését kiterjesztően kell alkalmazni.¹³¹ Közömbös, hogy a rábíró saját akaratelhatározásából, vagy harmadik személy megbízásból cselekedett. Kritérium azonban, hogy a rábírási nem a vele, hanem a mással végbemenő nemi cselekményre irányuljon, tudniillik, ha a sértett az őt erre rábíróval magával közöszül vagy fajtalankodik, akkor az első alakzat valósul meg. Rábírással elkövetett megrontás esetében az eredmény nem kizárólag közöszülés, természet elleni, vagy egyéb fajtalanság, hanem „*bármilyen fajtalanság*” is lehet, ez pedig magában foglalja azokat az eseteket, amelyek partner nélkül valósulnak meg.¹³²

¹²⁷ MERÉNYI, A nemi erkölcs elleni bűncselekmények pönalizálásának fejlődése 20–21.

¹²⁸ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 227–228.

¹²⁹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 230.

¹³⁰ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 231.

¹³¹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 232.

¹³² LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 233.

A sértett nemi fejlődését ugyanúgy veszélyezteti az a személy, aki a cselekményre rábírta, mint az, aki vele közösült. A rábírás nem minősül felbujtásnak vagy közvetett tettességnek. A rábíró voltaképpen bűnsegédje annak, aki a sértettel a nemi cselekményt megvalósította. Ha a bűncselekmény haszonszerzés céljából valósult meg, kerítést büntetést kell megállapítani.¹³³

A sikertelen rábírás jogi megjelölése tulajdonképpen a rábírással elkövetett magatartás kísérlete, azonban nem kísérlete a nemi cselekménnyel elkövetett megrontásnak. A rábírássra törekvés csak előkészületnek minősül, ha a nemi cselekményre készül, illetve a rábírnival törekvő személy ugyanaz. Ha azonban a rábírássra törekvő nem azonos személy, akkor az eredménytelen befolyásolás kísérlete a rábírás elkövetési magatartásának.¹³⁴

A fiatal gyermekek nemi fejlődését nemcsak az veszélyezteti, ha a rábírás eredményeként sor kerül a nemi cselekményre. Érdeklődésének felkeltése végett idő előtt és egészségtelenül kezdhet nemi életet. E büntetőjogilag elérhetetlen magatartást üldözhetővé kellett tenni. Ebből kifolyólag a Btk. rábírássra törekvés alatt, önálló magatartásként szabályozta az előkészület-szerű és a kísérlet-szerű cselekményeket.¹³⁵ A megrontás mindhárom alakzatában más a kísérlet gyakorlati jelentősége. A nemi kielégüléssel elkövetett megrontás kísérlete igazodik az elkövetési magatartás változataihoz. A tettes általi rábírás még nem minősül kísérletnek, hanem csak hozzájárulást elnyerő előkészület. Ez pedig rábírnival törekvéssel véghezvitt, tehát befejezett bűncselekmény.¹³⁶

Nem szemérem elleni erőszak büntetést, hanem eredménytelen rábírással elkövetett megrontás büntetést valósítja meg, aki a kiskorú lánygyermekeket fajtalanság véghezvitelére törekszik rábírnival, állapította meg a Legfelsőbb Bíróság a következő ügyben. Az eset tényállása szerint: „1. A terhelt a játszótéren elővette a nemi szervét s az ott tartózkodó 7-8 gyermek előtt mutogatta. 2. Más alkalommal az ittas állapotban levő terhelt a lakására becsalt egy 5 éves kislányt, majd elővette nemi szervét és arra kérte a kislányt, hogy játsszon vele. A gyermek kétségbeesett tiltakozására a terhelt kinyitotta a bezárt ajtót s azonnal engedte őt ki, hogy később még visszamegy hozzá. 3. Néhány hónap múlva az erősen ittas állapotban levő terhelt a 8 éves kislánnyal sört hozatott a lakására, majd bezárta az ajtót, arra kérte a kislányt hogy vetkőzzék le meztelenre és közben a nemi szervét is elővette. A kislány arra hivatkozással kérte az ajtókinyitását, hogy W. C.-re kell mennie és ekkor a terhelt kiengedte őt a lakásból.”

A Legfelsőbb Bíróság ítéletében megállapította, hogy a járásbíróság tévedett, „amikor az 2. és 3. alatt jelzett cselekményeket [...] szemérem elleni erőszak büntetéknek minősítette. A terhelt a tényállásból kitűnően a sértettekkel nem fajtalankodott, illetve védelemre képtelen állapotukat nem használta fel fajtalanságra, hanem a sértetteket rábírnival törekedett fajtalanság véghezvitelére. Ehhez képest a terheltnek ezek a cselekményei a Btk. 281. §-ának (2) bekezdésében meghatározott, eredménytelen rábírással elkövetett megrontás büntetést valósítják meg.”¹³⁷

A rábíráshoz képest kísérlet-szerű magatartás a rábírnival törekvés. Az így megvalósult megrontás tulajdonképpen másik tényállások kísérletének vagy előkészületének megfelelő magatartás, azonban jogilag önálló bűncselekményt képez. Ebből kifolyólag nincs kísérleti stádiuma, tehát külön rendelkezés hiányában az önkéntes elállás büntetőjogilag nem értékelhető. A

¹³³ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 233.

¹³⁴ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 235–236.

¹³⁵ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 238.

¹³⁶ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 238–240.

¹³⁷ Legf. Bír. B. törv. I. 552/1978. sz., BH1978.513., BERKES – SZABÓ 293.

nemi cselekménnyel elkövetett megrontástól elállás legtöbbször úgy bírálható el, mint a nemi cselekmények kényszerrel megvalósult eseteinél. Teljesen mentesíti az elállás azt, aki a kínálkozó sértettre ráfeküdt, de mást nem tett, mert észrevette, hogy nincs nála óvszer. A megrontás bünteténél maradékbűncselekmény jelentkezhethet a nemi kielégüléssel elkövetett büntettnél akkor, ha valamely nemi cselekmény megkísérlése maga is másik cselekmény lehet.¹³⁸

Az 1978. évi Btk. tényállásában értékelt cselekménye – ugyanúgy, mint a korábbi Btk.-nál – két csoportra oszthatók: az első csoportba azok a bűncselekmények tartoznak, amelyek arra irányulnak, hogy az elkövető maga végezhesse meghatározott nemi cselekményt, míg a másik csoportba azok a magatartások tartoznak, amelyek más számára kívánják ennek lehetőségét megteremteni.¹³⁹ Az első csoportba tartozó megrontás alapesete: „201. § (1) Aki tizennegyedik életévét be nem töltött személlyel közösül, valamint az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét meg nem haladott személlyel fajtalankodik, büntette követ el és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A második csoportba tartozó megrontás alapesete: „202. § (1) Aki tizennegyedik életévét be nem töltött személyt arra bír rá, hogy mással közösüljön vagy fajtalankodjék, büntettet követ el és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennegyedik életévét be nem töltött személyt arra törekszik rábírní, hogy mással közösüljön vagy fajtalankodjék, büntettet követ el és három terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A törvényi tényállás a sértettek alsó korhatárát nem jelöli meg, hiszen erre nincs is szükség, mivel az erőszakos közöslés és később a szemérem elleni erőszak tényállásában is szerepel, hogy a 12. életévüket be nem töltött passzív alanyok az elkövetővel szemben védekezésre képtelen személyeknek számítanak. Ezzel szemben a mással történő aktusra rábírásnál, valamint a mással vagy a rábírní törekvővel történő aktusra rábírní törekvésnél nem releváns a 12 éves korhatár, ezek a cselekmények 12 év alatti sértett esetén is csak megrontásnak minősülnek, mert a két súlyosabb bűncselekmény tényállási elemeit (az aktust, illetve a fajtalankodást és. a kényszerítést, erőszakot) az elkövető (ti. a rábíró vagy rábírní törekvő) nem valósítja meg.¹⁴¹

Az első csoportba tartozó megrontás elkövetési magatartása a nemi közöslés, a nemi és a természet elleni fajtalanság. A második csoportba tartozó megrontás esetében, a 202. § (2) bekezdésében szabályozott cselekmény önmagában előkészületnek minősülne, mivel eredménytelen felbujtást jelent. E rendelkezés tehát egy előkészületnek tűnő cselekményt szabályoz befejezett bűncselekményként, hasonlóan a korábbi Btk.-hoz.¹⁴² Azért előkészületnek tűnő, mert ha enélkül, „magától” tenné meg a 14 év alatti, akkor ő maga nem követne el bűncselekményt, vagyis az ő magatartása nem bűncselekmény.¹⁴³

A Csemegi-kódex értelmében a megfertőztetés elkövetője kizárólag közöslni képes férfi lehet, viszont felbujtói vagy bűnsegédi minőségben akár nő is szerepelhet.¹⁴⁴ A két 20. századi Btk. szerint az elkövető bármely nemhez tartozhatott. A megrontás tette az 1961. évi törvény értelmében minden 14. életévét betöltött személy, nemtől függetlenül, azonban a büntett három alakzatában a cselekvő alany a kielégülési érdek szerint különböző (saját, más, illetve akár maga, akár más nemi

¹³⁸ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 238–242.

¹³⁹ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 180.

¹⁴¹ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 725.

¹⁴² ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 182.

¹⁴³ LÁSZLÓ, Az előkészületi cselekmények büntethetőségéről 66.

¹⁴⁴ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni büntettek és vétségek 64.

kielégülése érdekében cselekedett). Az 1978. évi IV. törvényben egyes alakzatokban új kritériumként jelent meg az elkövető nagykorú volta.

Részesi minősítésre is sor kerülhet, elvégre nincs akadálya sem a felbujtás, sem pedig a bűnségély megállapításának. Felbujtó csak az a személy lehet, aki az elkövetőt veszi rá a nemi közösülésre. Az, aki a 14. év alatti sértettet veszi rá a közösülésre, a 202. § (1) bekezdése alapján elkövetőként lesz büntetendő. A bűnségély azonban kapcsolódhat mind a tettes, mind pedig a sértett tevékenységéhez. Megállapításának kritériuma, hogy a bűnségély cselekménye által a tettes számára könnyebb legyen a bűncselekmény véghezvitele. A második csoportba tartozó megrontás esetében viszont a cselekménynek csak önálló tettese lehet.¹⁴⁵

A megfertőztetés tényállásában szerepelt, hogy a bűncselekmény akkor valósul meg, ha a sértett leány 14. életévét nem töltötte be és a közösülésnél az erőszak hiányzott. Tehát, a büntett passzív alanya kizárólag a 12. életévét betöltött, 14. életévét be nem töltött leány lehetett, mivel úgy tartották, hogy a gyermeknek 12 éves koráig nincs rendelkező akarata, azaz 12 éves korhatárig a cselekmény feltétlenül erőszakos közösülésnek számított. 14 éves kora felett a nő pedig csak a tényleges erőszak ellen volt megvédve.

A tényállás két feltétel együttes fennállását követeli meg, miszerint a sértett „14. évét be nem töltött”, valamint „tisztességes” leány. Kétségtelen, hogy egy-másfél évszázaddal ezelőtt is nehézségnek számított a tizenéves fiatal lányok korának megállapítása, így az életkor körül igen gyakran fordulhatott elő tévedés. Némely gyermek már 12 éves korában annyira fejlettnek látszott, hogy 16-18 évesnek volt mondható, másoknak pedig 16-18 éves korukban is olyannyira gyermeki kinézetük volt, hogy korukra nézve bárkit tévedésbe ejtettek. A törvény a 14 éven aluli kort a büntett lényeges kritériumává tette. Ez kizárta tehát a büntett esetei közül azt, ha az elcsábított ezt a kort már elérte, habár sokkal fiatalabbnak látszott, még ha maga az elkövető is abban a hiszemben volt, hogy az általa elcsábított nem érte még el a 14. életévét.¹⁴⁶ A 19. századi társadalom és a törvényhozás a női tisztaság és szemérem értékeit védelemben részesítette. A közérzület kötelezte a nőt ennek a tisztaságnak a megóvására, ám az állam e tekintetben kellő védelmet nem nyújtott, ebből fakad az az indíttatás, hogy a nő „elcsábítása” ne csak a leány teljes fejletlensége esetében legyen büntetendő.¹⁴⁷

A tényállás második feltétele a leány tisztességes volta. Tisztességes volt a közzelfogás szerint az a nő, aki a társadalom életében részt vehetett; vagyis fogalmilag ki volt zárva e körből az örömlány, a bordélyházban és hasonló üzletekben alkalmazott, illetve minden más nő, aki köztudomás szerint erkölcstelen keresetforrásból élt. Másképpen fogalmazva tisztességes az a leány, aki nemi életét tekintve nem esik kifogás alá, és akiről a köztudatban nincs olyan vélemény, amely szerint saját elhatározásából magát önként közösülésre átengedné, illetve fajtalan cselekmények elkövetésére kapható lenne.¹⁴⁸ Az 1878. évi V. törvény a nő passzív alanyiségát még erkölcsi feltételhez kötötte, ezt azonban kizárólag a nemi élet szempontjából értékelte, de rendkívül engedékeny volt abban, hogy e tisztességet nem tette függővé a szüzességtől. Az pedig, hogy a megfertőztetésnek elkövetési magatartása kizárólag a közösülés volt – mint egyfajta „jogalkotási

¹⁴⁵ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 182.

¹⁴⁶ EDVI ILLÉS K., A Büntető törvénykönyv magyarázata 284.

¹⁴⁷ FAYER, A magyar büntetőjog kézikönyve 93.

¹⁴⁸ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 67.

takarékosság” – megfelelt a „*tisztességes*” fiatal lányok kizárólagos oltalmának, ellenben védelem nélkül hagyta a 12-14. éveseket minden egyéb nemi kisiklást okozó támadással szemben.¹⁴⁹

A megfertőztetés passzív alanya – a büntett definiálásából fakadóan tehát – csak nő lehetett. Az 1961. évi Btk. viszont kiküszöbölte ezt a megkülönböztetést, melynek indoka nemcsak a nemek egyenjogúsítása, hanem a védelmet igénylő jogi tárgy helyes felismerése is. Ebből kifolyólag a megrontás büntettének sértettje minden 12 és 14 életév közötti, bármely nemhez tartozó személy, bár a törvényi tényállásban nem szerepel konkrétan az alsó korhatár.¹⁵⁰ 1978-ban ez nem változik, ám említést érdemel, hogy a verbális alakzatoknál (rábír, rábírní törekszik) a továbbiakban is sértett lehet a 12 év alatti személy is.

A *Csemegi*-kódex szerint – a korábbiakban tárgyaltak fényében – a szándékot illetően az elkövetőnek tisztában kell lennie azzal a ténnyel, hogy a sértett lány még nem töltötte be a 14. életévét és tisztességes.¹⁵¹ Az 1861. és 1978. évi Btk. szerint a büntett kizárólag szándékosan követhető el. E szándékosság megállapítása magában foglalja a sértett korának ismeretét. Az e tekintetben fennálló tévedés kizárja a szándékosságot, végső soron pedig a büntethetőséget, mivel a Btk. a gondatlan alakzatot nem rendeli büntetni.¹⁵²

Kísérlete e bűncselekménynek nincs, ugyanis ami a nemi részek érintkezésbe hozása előtt történik (csókolózás, átölelés) nem megkezdése a közösülés véghezvitelének, így legfeljebb csak előkészületi cselekményként értékelhető, amely törvényes rendelkezés hiányában nem büntethető.¹⁵³ Az 1961. évi V. törvény értelmében a büntett mindhárom alakzatában más a kísérlet gyakorlati jelentősége. A nemi cselekménnyel elkövetett megrontás kísérlete igazodik az elkövetési magatartás változataihoz. A rábírással elkövetett megrontásnak kizárt a kísérlete, hiszen a bűncselekmény kísérlete az eredménytelen rábírással, amely önmagában rábírní törekvésként értékelhető. A harmadik elkövetési magatartás tekintetében, mivel a rábírní törekvés előkészületi magatartás, nincs kísérleti stádiuma.¹⁵⁴

A minősített esetek vonatkozásában az eddigiekhez képest változás abban fedezhető fel, hogy 1961-ben a függőségi viszony leírásában nem szerepelnek a hozzátartozók. A vérfertőzés bűncselekményének miniszteri indoklásából arra lehet következtetni, hogy a felmenő rokonok és a testvér azért maradtak ki az elkövetők sorából, mert a vérfertőzés tényállási elemei lefedik ugyan a megrontás tényelemeit, azonban a vérfertőzésnek jogi tárgyátöbblete van. Mivel ilyen esetekben nem kielégítő csak a vérfertőzés, vagy csak a megrontás megállapítása, ezért halmazati büntetést kell elrendelni.¹⁵⁵ Az 1978. évi IV. törvény a minősített esetek tekintetében követi az 1961. évi Btk. rendelkezéseit.

Az első magyar Btk. szerint bűnvádi eljárás – hasonlóan az erőszakos közösüléshez és a szemérem elleni erőszakhoz – csak a sértett panaszára indulhatott, kivétel, ha az elkövető cselekményével más bűncselekmény is megvalósult.¹⁵⁶ Az 1961. évi V. törvény értelmében viszont

¹⁴⁹ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 232.

¹⁵⁰ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 228–230.

¹⁵¹ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 69.

¹⁵² KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 727.

¹⁵³ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 69.

¹⁵⁴ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 236.

¹⁵⁵ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni büntettek 241–242.

¹⁵⁶ MERÉNYI, A szexuális erőszak 125.

– ellentétben az erőszakos nemi közösüléssel és a szemérem elleni erőszakkal – e bűntett mindig hivatalból üldözendő. Míg a *Csemegi*-kódex megfertőztetés bűntette esetén biztosította az utólagos házasságkötéssel a büntetlenséget, a megrontás büntetési szabályozása nem nyújt lehetőséget arra, hogy a házasság a bűncselekmény „*váltságdíja*” legyen.¹⁵⁷ Az 1978. évi Btk. 201.§ alapesetei magánindítványra büntethetők, a bűncselekmény minősített esetében azonban hivatalból megindul az eljárás. A 202.§ mindkét alakzata büntethető magánindítvány hiányában is.¹⁵⁸

6. Záró gondolatok

A nemi erkölcs elleni bűncselekmények a legsúlyosabb bűncselekmények körébe tartoznak, melyről a Büntető Törvénykönyvünkben meghatározott helyük, illetve büntetési tételeik tanúskodnak. Jogi tárgyukat vizsgálva jól megfigyelhető, hogy melyik korszakban mit tekintettek védendő értéknek.

A *Csemegi*-kódex időszakában még különös védelemben részesült a házasság szentsége és a női tisztesség. Az erőszakos közösülés és a szemérem elleni erőszak jogi tárgya a nőnek jogvédelmet érdemlő azon érdeke, hogy nemi életével szabadon rendelkezhesen.¹⁵⁹ A megfertőztetés esetében a védendő érték a tapasztalatlan fiatalság megoltalmazása a kéjencek gonoszságával szemben.¹⁶⁰ A kódex a szemérem elleni bűncselekményekkel részletesen foglalkozott. Ide tartozónak tekintette azokat a cselekményeket, amelyek a női szemérmert, illetve a nemi érintkezés természetes és törvényes rendjét, szabadságát jogtalanul és erőszakosan sértették, valamint azokat is, amelyek az uralkodó általános erkölcsi felfogást durván megtámadták. E cselekmények jogi tárgya a nő azon joga, hogy akarata ellenére nemi érintkezésre senkivel sem kényszeríthető, illetve az ide sorolt legsúlyosabb cselekmények rokonságban állnak a személyes szabadság és a testi épség elleni cselekményekkel, valamint ezek jogi tárgyainak megsértését is képviselik. A tényállás (erőszakos közösülés, fajtalankodás) rokonságánál fogva azonban a Btk. ide sorolt olyan cselekményeket is, melyeknek jogtárgya tulajdonképpen a közerkölcsiség, amelyek az uralkodó erkölcsi felfogást, az általános erkölcsi érzést durván felrázták, sőt a nemi érintkezés tisztaságát pszichológiai szempontból is veszélyeztették, ezáltal a közegészséget mint társadalmi érdeket is sértették.¹⁶¹

Az idő múlásával azonban az erkölcsök lazulni kezdtek, változott a társadalmi felfogás, lehetővé vált a házasság felbontása, így az 1961. évi és az 1978. évi Btk. már más szemszögből ítélte meg a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket. Az 1961. évi Btk. rendelkezései az erőszakos nemi közösülés jogi tárgyát a nő nemi szabadságában találják, míg a szemérem elleni erőszaknál – tekintettel a sértetti kör kibővítésére – a büntetőjogi védelem tárgya az ember nemi szabadsága.¹⁶² Az újonnan kialakított megrontás bűntettének jogi tárgya jelentősen eltért a korábbi szabályozástól, hiszen az új Btk. védett értéként a fiatalok nemi élményének fejlődését határozta meg,¹⁶³ tekintettel arra a tényre, hogy a 12. életévüket betöltött személyek hiába képesek az elkövetőkkel szembeni védekezésre, tiltakozásra, és hiába vannak bizonyos fokig tisztában a nemi cselekmények

¹⁵⁷ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 243–244.

¹⁵⁸ KIS – HOLLÁN – GELLÉR, A Büntető törvénykönyv magyarázata 728.

¹⁵⁹ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 34–35.

¹⁶⁰ ANGYAL, A magyar büntetőjog kézikönyve 65.

¹⁶¹ FINKEY, A magyar büntetőjog tankönyve 589.

¹⁶² LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 226.

¹⁶³ LUKÁCS – TRAYTLER, A nemi erkölcs elleni bűntettek 227.

mibenlétével, erkölcsi megítélésével, akkor is elmondható, hogy e cselekmények elkövetése mindenképpen káros személyiségük, illetve erkölcsi arculatuk fejlődésére.¹⁶⁴ Az 1978. évi Btk. a nemi erkölcs elleni bűncselekmények jogi tárgyának tekintetében nem tér elődjétől.

Fontosnak tartom megemlíteni az 1993. évi XVII. törvényt, valamint az 1997. évi LXVIII. törvényt, amelyek jelentős változást hoztak a nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozásában. Előbbi a szemérem elleni erőszak alapesetének büntetési tételét felemelte, ebből kifolyólag e bűncselekmény büntetési tétele megegyezett az erőszakos közöszülés büntetési tételével.¹⁶⁵ Utóbbi törvény kibővítette az erőszakos közöszülés passzív alanyainak körét, ennek értelmében a bűntett sértettje immár férfi is lehet.¹⁶⁶ Lehetővé tette továbbá az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak házasságon belüli elkövetését.¹⁶⁷

Tanulmányom középpontjába az erőszakos közöszülés szabályozását állítottam három magyar büntető törvénykönyv dogmatikája tükrében. Ennek elemzésekor nem hagyhattam figyelmen kívül a szemérem elleni erőszak, illetve a megrontás (korábban megfertőztetés) bűntettének szabályozását sem, hisz e három cselekmény egymástól csak egy-egy mozzanatban tér el. Az erőszakos közöszülés és a szemérem elleni erőszak elsődlegesen elkövetési magatartásukban térnek el egymástól, míg a megrontás ezen felül a sértett életkorának tekintetében különbözik még jelentősen az előbbiektől. Mindhárom vizsgált Btk. esetében más volt mind a politikai háttér, mind pedig az erkölcsi-társadalmi felfogás, így változott e bűncselekmények meghatározása, a lehetséges elkövetők és sértettek köre, és az elkövetési magatartások is, ám változatlan maradt az a megközelítés, hogy a társadalom e cselekményeket mélyen elítéli.

Felhasznált irodalom és források

1878. évi V. törvény

1961. évi V. törvény

1978. évi IV. törvény

1993. évi XVII. törvény

1997. évi LXVIII. törvény

2012. évi C. törvény

ANGYAL Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve. 14. A szemérem elleni bűntettek és vétségek. Budapest 1937

BALOGH Elemér: A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei. Jogtörténeti szemle 2008/4. sz. 1–8.

BÉLI Gábor – KAJTÁR István: Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században: A Praxis Criminalis. In: ÁDÁM Antal (szerk.): Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből XIX. Pécs 1988, 29–34.

BÉLI Gábor – KAJTÁR István: Österreichisches Strafrecht in Ungarn: Die „Praxis Criminalis“ von 1687. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte 1994/4. sz. 327–332.

BÉLI Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Budapest–Pécs 2009

BÉLI Gábor: Der Einfluss des deutschen Rechts auf die ungarische Strafpraxis: Die Rolle des Corpus Juris Hungarici in der Strafrechtsprechung zwischen dem Anfang des XVIII. und der Mitte des IX. Jahrhunderts. In: JEROUSCHEK, Günter – MEZEY Barna – RÜPING, Hinrich (szerk.): Strafverfolgung und Staatsraison:

¹⁶⁴ ERDŐSY – FÖLDVÁRI, Magyar Büntetőjog. Különös rész 183.

¹⁶⁵ 1993. évi XVII. törvény

¹⁶⁶ 1997. évi LXVIII. törvény

¹⁶⁷ GÁL, Az erőszakos közöszülés de lege ferenda 256.

- Deutsch-ungarische Beiträge zur Strafrechtsgeschichte. Giessen 2009
- BÉLI Gábor: Városi szokásjog az Ars Notaria alapján. Pécs 2014
- BERKES György – SZABÓ Győző: Büntető elvi határozatok 1973–1996, 1-2. kötet. Budapest 1997
- BÓNIS György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708. Budapest 1962
- BORBÍRÓ Andrea – GÖNCZÖL Katalin – KEREZSI Klára – LÉVAY Miklós: Kriminológia. Második, átdolgozott kiadás. Budapest 2019
- CZEBE András: Az erőszakos nemi deliktumok szabályozásának történeti aspektusai. Diskurzus 2013/1. sz. 3–12.
- CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: Magyar állam- és jogtörténet. Budapest 1987
- EDVI ILLÉS Elemér: A büntetőjog kodifikációjának első kísérletei Magyarországon. Kollonics javaslata és a Novum Tripartitum. Angyal-szeminárium kiadmányai 1916/2. sz.
- EDVI ILLÉS Károly: A Büntető törvénykönyv magyarázata. I–II. kötet. Budapest 1894
- ERDŐSY Emil – FÖLDVÁRI József: Magyar Büntetőjog. Különös rész. Pécs 1995
- FAYER László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Budapest 1905
- FAYER László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. Budapest 1896
- FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest 1909
- GÁL István László: Az erőszakos közösülés de lege ferenda. Studia Iuventum 2001/1. sz. 256–270.
- GRILL-féle döntvénytár VIII. Budapest 1905
- HAJDU Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Budapest 1971
- HORVÁTH Attila: A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciók perekre. In: MEZEY Barna – RÉVÉSZ T. Mihály (szerk.): Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére. Budapest 2006
- IVANITS Viktor Miklós: Az erőszakos közösülés aktív és passzív alanya a tradicionális magyar jogforrások, a Csemegi-kódex és a Pécsi Királyi Törvényszék 1876-86 közötti ítélkezése tükrében. Studia iuvenum iurisperitorum 2006/3. sz. 13–27.
- KENYERES Balázs: Erőszakos nemi közösülés. In: MÁRKUS Dezső (szerk.): Magyar Jogi Lexikon III. kötet. Budapest 1900
- KIS Norbert – HOLLÁN Miklós – GELLÉR Balázs: A Büntető törvénykönyv magyarázata. II. kötet. Különös rész (1). Budapest 2005
- KÖNIG Endre: Az erőszakos nemi közösülés büntethetőségének kérdéséhez. Jogtudományi Közlöny 1929/8. sz.
- LÁSZLÓ Balázs: Az előkészületi cselekmények büntethetőségéről. Jura 2013/1. sz.
- LUKÁCS Tibor – TRAYTLER Endre: A nemi erkölcs elleni bűntettek. Budapest 1963
- VUCHETICH Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere. Buda 1819
- MERÉNYI Kálmán: A nemi erkölcs elleni bűncselekmények pönalizálásának fejlődése a felszabadulástól a hatályos rendelkezésekig. Jogtudományi Közlöny 1986/1. sz.
- MERÉNYI Kálmán: A szexuális erőszak. Budapest 1987
- NÁNÁSI László: A magyar jogtudomány első akadémiakusa, Szlemenics Pál (1783–1856). Magyar Tudomány 2014/1. sz.
- SZLEMENICS Pál: Magyar Fenyítő Törvény. Pest 1865
- VARGA Zoltán: A büntetőjog nagy kézikönyve. Budapest 2007